Euroopa Komisjon

Suunised õpetajatele ja haridustöötajatele desinformatsiooniga võitlemise ning digikirjaoskuse edendamise kohta hariduse ja koolituse kaudu

Tänuavaldused

Suunised töötas välja Euroopa Komisjon koostöös eksperdirühmaga, mis tegeleb desinformatsiooni vastu võitlemise ning digikirjaoskuse edendamisega hariduse ja koolituse kaudu ning mida juhtisid ECORYSiga seotud konsultandid. Komisjon tänab järgmisi osalejaid:

Ahmet Murat Kılıç, Euroopa Nõukogu
Alina Bargaoanu
Arminas Varanauskas
Cassie Hague, Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon
Charo Sádaba, Ibeeria digiuuringud, Navarra Ülikool
Claus Hjorth
Divina Frau-Meigs, Savoir Devenir
Eleni Kyza
Gabriella Thinsz, Rootsi haridusringhäälinguettevõte
Giacomo Mazzone
Irene Andriopoulou
Jens Vermeersch, Euroopa Haridusvaldkonna Tööandjate Liit
Juliane von Reppert-Bismarck, Lie Detectors
Kamil Mikulski, Kosciuszko Institute
Kari Kivinen, Euroopa Liidu Intellektuaalomandi Amet (EUIPO)
Norman Röhner, ALL DIGITAL
Onno Hansen-Staszyński
Sally Reynolds, Media and Learning Association
Sandra Troia
Stacey Featherstone, META
Thomas Nygren
Veni Markovski
Vitor Tomé

Euroopa Komisjon ei vastuta selle väljaande taaskasutamisest tulenevate võimalike tagajärgede eest.

Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2022
© Euroopa Liit, 2022

Euroopa Komisjoni dokumentide taaskasutamise põhimõtteid rakendatakse vastavalt komisjoni 12. detsembri 2011. aasta otsusele 2011/833/EL komisjoni dokumentide taaskasutamise kohta (ELT L 330, 14.12.2011, lk 39).
Kui ei ole märgitud teisiti, on käesoleva dokumendi taaskasutamine lubatud Creative Commons Attribution 4.0 Internationali (CC BY 4.0) litsentsi alusel (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/). See tähendab, et taaskasutamine on lubatud, kui on viidatud allikale ja märgitud kõik muudatused.

Selliste elementide kasutamiseks või paljundamiseks, mis ei kuulu Euroopa Liidule, võib olla vaja taotleda luba otse õiguste omajalt.

Print ISBN 978-92-76-55089-1 doi: 10.2766/063470 NC-09-22-371-ET-C
PDF ISBN 978-92-76-55095-2 doi: 10.2766/591012 NC-09-22-371-ET-N

Sisukord

1. Eessõna ... 6

2. Sissejuhatus ... 8

3. Suuniste kasutamine hariduses ja koolituses ... 9

Kellele suunised on mõeldud? ... 10

4. Suunistes kasutatud põhiterminite määratlused ... 11

5. Taust ... 13

Õpetamine ja õppimine digitaalses koolikeskkonnas ... 13

Juhendid ja nõuanded – kooli- ja klassitegevuste eel, ajal ja järel ... 15

Enne tegevusi
Suhtlemine kooli sidusrühmadega ... 15

Tegevuste ajal ... 19

Pärast tegevusi ... 19

6. Digikirjaoskusega seotud pädevuse arendamine klassis ja koolis: kasvamine digiteadlikuks kodanikuks ... 20

Digikirjaoskuse õpetamise alustamine ... 21

Digikirjaoskuse õppe-eesmärgid ... 22

7. Desinformatsioon: millest on jutt? ... 24

Kaaluda võib alternatiivseid tegevuskavasid ... 25

Desinformatsiooni omadused ... 26

Miks desinformatsiooni luuakse ja levitatakse? ... 26

Mis on faktikontroll? ... 28

Mis on ümberlükkamine (debunking)? ... 29

Teabe usaldusväärsuse hindamine ning seaduslike allikate kindlakstegemine ja kasutamine ... 30

Desinformatsiooni eri mõõtmete mõistmine ... 30

Desinformatsiooni eetilised aspektid ... 30

Desinformatsiooni ökonoomika ... 31

Mõned desinformatsiooni kognitiivsed ja emotsionaalsed mõõtmed ... 32

8. Digikirjaoskuse hindamine ja väärtustamine koolis ja klassis: konkreetsed juhised õpetajatele ja haridustöötajatele ... 34

Mida me saame hinnata ja mida me peaksime hindama? ... 34

Hindamispraktika liigid ... 34

Digikirjaoskusega seotud tulemuslike õppemeetodite hindamine ... 39

Märkus vahendite kohta ... 39

Suunistes esitatud tegevuskavade loetelu

Taust

1. tegevuskava. Töö desinformatsiooniga

2. tegevuskava. Vaatenurkade paljususe tundmaõppimine mitme allika kaudu

Digikirjaoskusega seotud pädevuse arendamine klassis ja koolis: kasvamine digiteadlikuks kodanikuks

3. tegevuskava. Töö Euroopa deklaratsiooniga digiõiguste ja -põhimõtete kohta

4. tegevuskava. Digijälgede ajamine

Desinformatsioon: millest on jutt?

5. tegevuskava. Fakti ja arvamuse eristamine

6. tegevuskava. Teabe hindamine

7. tegevuskava. Desinformatsiooni loomise põhjuste uurimine

8. tegevuskava. Arutelu meediavabaduse üle

9. tegevuskava. Faktikontrolli tegemine

10. tegevuskava. Arutelu õpilastega desinformatsiooni tehnoloogiliste aspektide üle

11. tegevuskava. Arutelu desinformatsiooni majanduslike aspektide üle

12. tegevuskava. Arutelu vandenõuteooriate üle

Suunistes esitatud nõuannete loetelu

Taust

1. nõuanne. Õpilaste kaasamine

2. nõuanne. Lapsevanemate kaasamine

3. nõuanne. Vastuoluliste küsimuste käsitlemine

4. nõuanne. Empaatia väljendamine

5. nõuanne. Järelarutelu

Digikirjaoskusega seotud pädevuse arendamine klassis ja koolis: kasvamine digiteadlikuks kodanikuks

6. nõuanne. Mängustamine ja mängupõhine õppimine

7. nõuanne. Ideede kogumine õpilastelt

Desinformatsioon: millest on jutt?

8. nõuanne. Allikate kontrollimine

9. nõuanne. Asjade muutmine

10. nõuanne. Töö õpilastega desinformatsiooni ennetava ümberlükkamise ja ümberlükkamise kallal

11. nõuanne. Seos inimõigustega

Digikirjaoskuse hindamine ja väärtustamine koolis ja klassis: konkreetsed juhised õpetajatele ja haridustöötajatele

12. nõuanne. Kolleegidega suhtlemine

13. nõuanne. Õpilaste pädevuse hindamine

14. nõuanne. Arutlemine hindamise olemuse üle

15. nõuanne. Õpilase uurimisoskuste hindamine

16. nõuanne. Kontakti loomine ülikoolidega

1. Eessõna

Suur heameel on jagada teiega käesolevaid suuniseid õpetajatele ja haridustöötajatele desinformatsiooniga võitlemise ning digikirjaoskuse edendamise kohta hariduse ja koolituse kaudu. Suunistest teatati 2020. aasta septembris digiõppe tegevuskava (2021–2027) raames ja nende kasutuselevõtt on oluline samm, et anda meie noortele võimalus leida internetis teistega suheldes oma hääl ja aidata kaasa meie elujõulisele demokraatiale.

Haridustöötajate ja õpetajate juhatusel ja toel anname ühise panuse, et aidata meie noortel omandada suutlikkus kriitiliselt mõtelda, teha veebikeskkonnas teadlikke valikuid ja olla kaitstud ning suurendada samal ajal pidevalt oma toimetulekuvõimet. Õpetajatel ja haridustöötajatel on noorte digioskuste ja -pädevuse kujundamisel esmatähtis roll.

See on põhjus, miks panime kokku Euroopa Komisjoni eksperdirühma, kes andis teavet suuniste koostamiseks. Lisaks kutsusime kokku suure hulga eksperte akadeemilistest ringkondadest, ajakirjandusest, ringhäälinguorganisatsioonidest, kodanikuühiskonnast, tehnoloogiaettevõtetest, aga ka laiemast haridus- ja koolitusringkonnast, et saada hüva nõu nende tohututest teadmistest ja vahetutest kogemustest.

Allolevad leheküljed peegeldavad ekspertrühma pühendumust ja indu. Suunised on mõeldud kasutamiseks kooliklassides üle Euroopa ja õpetamistavade inspiratsiooniallikana.

Olgugi et need suunised on uued, ei alustanud me tühjalt lehelt, sest nii digikirjaoskuse edendamine kui ka desinformatsiooniga võitlemine on ELi poliitilises tegevuskavas tähtsal kohal. Seda võib näha väärinfovastase tegevuskava, Euroopa demokraatia tegevuskava, digiteenuste määruse ja uuendatud strateegia „Parem internet lastele“ (BIK+) elluviimisel. Samuti toetame hariduse ja koolituse valdkonnas jätkuvalt programmi „Erasmus+“, Euroopa solidaarsuskorpuse ja eTwinningu kaudu esile kerkinud eksperditeadmisi. Jõupingutustes, mida me jätkuvalt teeme Euroopa haridusruumi saavutamiseks, tugineme just sellele tööle.

Samas on olemas selge nõudlus hariduse ja koolituse rolli tugevdamise järele digikirjaoskuse edendamisel ja desinformatsiooniga võitlemisel. Soovin nende suunistega pakkuda õpetajatele ja haridustöötajatele õppe-eesmärke, pedagoogilisi tavasid ja praktilisi tegevusi ühes kasutajasõbralikus dokumendis, mis keskendub sellele, mis on osutunud klassiruumis toimivaks, ning pakub õpetajate ja noorte mõttetöö ergutamiseks uusi ideid.

Käesolev, 2022. aasta, on Euroopa noorteaasta. Mind ja minu meeskonda innustavad muudatusi toovat poliitikat looma just noorte tulevikupüüdlused ja -lootused.

Suuniseid täiendab eksperdirühma lõpparuanne, milles võetakse kokku suuniste väljatöötamise käigus esile tõusnud olulised arusaamad, ELi ja liikmesriikide tasandi peamised algatused ning esitatakse ülevaade olemasolevatest raamistikest.

Soovin südamest tänada töörühma eksperte, kes selle teoks tegid.

Käesolevad suunised on osa pikemast teekonnast ja meie töö ei lõpe siin. Need on osa protsessist, mis annab komisjonile teavet desinformatsiooni nähtusele reageerimise kohta.

Kutsun teid seda teekonda kaasa tegema.

Mariya Gabriel
Innovatsiooni, teaduse, kultuuri, hariduse ja noorte volinik

2. Sissejuhatus

Digikirjaoskuse edendamine ning desinformatsiooniga võitlemine klassides ja koolides ei ole kunagi olnud nii oluline kui praegu. Nii õpetajad/haridustöötajad kui ka õpilased, olenemata kooliastmest või koolitüübist, liiguvad üha keerukamas veebikeskkonnas, kus lugemist, kuulamist ja vaatamist on rohkem kui kunagi varem.

See annab enneolematud võimalused teabe leidmiseks ja teistega suhtlemiseks nii koolikeskkonnas kui ka väljaspool. Digimaailm liigub üha enam õppimise ja õpetamise keskmesse. Kui kunagi olid ainult õpikud ja trükitud materjalid ning õppimine oli suhteliselt paikne, siis tänapäeval näib, et maailm on käeulatuses.

Teie õpetajate ja haridustöötajatena olete olulisel positsioonil, et aidata noortel omandada pädevus, mida nad vajavad, et saada üha digitaalsemas maailmas elukestvaks õppijaks. Digipädevuse omandamine annab juurdepääsu võrratutele õppimisvõimalustele. Digitehnoloogia mõjutab kõiki õppeaineid ning üha suuremat hulka ametialaseid ja eraelulisi püüdlusi. Digioskuste ja -pädevuse omandamine aitab teie klassi noortel saada 21. sajandil võimekateks ja aktiivseteks kodanikeks. See on õpitud pädevus ja käesolevate suuniste eesmärk on aidata teil oma õpilasi[1] sellel teel toetada.

Teave, mis teie klassi ja õpilaste kodudesse jõuab, pärineb paljudelt autoritelt ja paljudest väljaannetest, millest igaühel on oma vaatenurk ja mõnel juhul ka varjatud kavatsused. Muutuv meedia- ja teabemaastik on tekitanud vajaduse, et õpilased leiaksid, haldaksid, mõistaksid, lõimiksid, edastaksid, hindaksid, looksid ja levitaksid teavet paremini, kasutades digitehnoloogiat ohutult ja vastutustundlikult. Käesolevates suunistes nimetatakse neid võimeid digikirjaoskuseks. Teil kui õpetajatel/haridustöötajatel on tähtis ülesanne seda protsessi hõlbustada.

Kuigi üha laieneva digimaailmaga kaasnevad võimalused on ulatuslikud, toob selline uus areng kaasa ka palju probleeme ja riske. COVID-19 pandeemia ajal ja Venemaa sissetungi ajal Ukrainasse 2022. aasta veebruaris tahtlikult või süüdimatult levitatud ebatäpne teave on meile meelde tuletanud, kui haavatavad võivad demokraatlikud süsteemid digiajastul olla. Toimiv demokraatia sõltub avatud arutelust, avalikkuse osalusest ning kontrolli- ja tasakaalustussüsteemist. Demokraatiat võidakse kahjustada, kui teabeallikaid õõnestavad kuriinfo, väärinfo ja desinformatsioon. Käesolevates suunistes pöörame erilist tähelepanu desinformatsioonile, mis tähendab tõendatavalt valet või eksitavat teavet, mida luuakse, esitatakse ja levitatakse majandusliku kasu teenimise või üldsuse tahtliku petmise eesmärgil ja mis võib põhjustada avalikku kahju. Samas sobivad paljud soovitused selle kohta, kuidas aidata õpilastel mõista desinformatsiooni nähtust ja selle dünaamikat, sama hästi ka väärinfo käsitlemiseks.

[1] Kasutame suunistes läbivalt mõistet „õpilane“, mis viitab nii põhi- kui ka keskkooliõpilastele.

3. Suuniste kasutamine hariduses ja koolituses

Käesolevad suunised pakuvad konkreetseid ja praktilisi juhiseid õpetajatele/haridustöötajatele. Seda silmas pidades ei anna need ettekirjutusi ega aksioome, vaid pakuvad pigem praktilist tuge õpetamisel klassis ja sarnases hariduskontekstis.

Olenemata sellest, kas otsite tehnilistele mõistetele selgeid selgitusi, faktikontrolli harjutusi klassis tegemiseks, teavet selle kohta, kuidas edendada häid veebiharjumusi, või õpilaste hindamise viise, leiate siit midagi teile sobivat.

Digikirjaoskuse edendamiseks ja desinformatsiooniga võitlemiseks juhiste andmine ei ole tehnoloogia kiire muutumise ning digikommunikatsiooni ja -meedia esilekerkivate võimaluste tõttu alati just lihtne ülesanne. Suunised ei paku lahendusi kõikidele probleemidele, mis võivad klassis üles kerkida, vaid keskenduvad järgmiste haridus- ja koolituseesmärkide saavutamisele:

1. anda ülevaade ja kasulikke teadmisi desinformatsiooni dünaamikast ja ilmingutest, samuti usaldusväärse teabe määravatest omadustest;
2. edendada arusaamist sellest, kuidas saab omandada digikirjaoskuse;
3. jagada teavet selle kohta, kuidas digitehnoloogiat kriitiliselt ja vastutustundlikult kasutada;
4. anda ülevaade sellest, kuidas saab hinnata õpilaste pädevust digikirjaoskuse valdkonnas.

Nende eesmärkide saavutamiseks on suuniste alljärgnevate osade struktuur järgmine:

4. osas *„Suuniste põhiterminite määratlused"* esitatakse digikirjaoskuse ja desinformatsiooniga seotud põhimõistete määratlused.

5. osas *„Taust"* esitatakse suunised selle kohta, kuidas muuta klassid ja koolid desinformatsiooni ja digikirjaoskuse teema käsitlemist enam soodustavaks. Sellised juhised, mis põhinevad ajakohastel uuringutel ja õpetajatelt/haridustöötajatelt saadud tagasisidel, on seotud näiteks õpetajate/haridustöötajate ja õpilaste rolliga, turvalise ja kaasahaarava õpikeskkonna loomisega jne.

6. osas *„Digikirjaoskusega seotud pädevuse arendamine klassis ja koolis: kasvamine digiteadlikuks kodanikuks“* uuritakse nende teemadega seotud konkreetseid takistusi ja probleeme, õppe-eesmärke ja inspireerivaid tavasid. Selles osas esitatud juhised käsitlevad digikirjaoskuse mõjusat edendamist.

7. osas *„Desinformatsioon: millest on jutt?“* käsitletakse desinformatsiooni eri mõõtmeid ja antakse juhiseid selle kohta, kuidas seda kõige paremini käsitleda.

8. osas *„Digikirjaoskuse hindamine ja väärtustamine koolis ja klassis: konkreetsed juhised õpetajatele ja haridustöötajatele“* käsitletakse küsimusi, mis kõigil õpetajatel/haridustöötajatel meeles mõlguvad – kuidas hinnata õpilasi. Pakutakse juhiseid selle kohta, kuidas hinnata õpilaste digikirjaoskust ja digikirjaoskuse algatusi, mida teie kool võib kasutada.

Käesolevates suunistes on läbivalt kasutatud värvilisi kaste. Nende mõte on muuta lugemine mugavamaks. **Rohelised** kastid sisaldavad praktilisi nõuandeid õpetamiseks ja õppimiseks, **sinised** kastid tegevuskavasid õpetamiseks, **punased** kastid hoiatusi ja **oranžides** kastides on esitatud muud kasulikku teavet. NB! Hoiatused ei tähenda, et soovitame teatavaid teemasid vältida, vaid seda, et mõned teemad võivad olla keerulisemad ja nende õpetamiseks on vaja rohkem ettevalmistustööd.

Kellele suunised on mõeldud?

Suunised on mõeldud õpetajatele ja haridustöötajatele, eelkõige põhi- ja keskkooliastme õpetajatele/haridustöötajatele. Võimaluse korral eristatakse suunistes soovitusi. Paljudel juhtudel võib teil olla vaja suuniseid oma olukorra järgi kohandada. Mõisteid „haridustöötajad“ ja „klass“ kasutatakse laias tähenduses. Osa sisust võib olla kasulik ka lapsevanematele[2] ja/või kogukonna liikmetele ning seda saab kasutada nii mitteformaalses kui ka informaalses õppes.

Suunised töötati välja, pidades silmas, et te võite neid kasutada oma spetsiifilises olukorras, kuid need võivad anda kasu ja suurendada teie töö mõju ka siis, kui töötate näiteks kolleegide ja teiste koolitöötajatega, nagu koolipsühholoogid, (kooli) raamatukoguhoidjad ja kooli sotsiaaltöötajad. Koolis toimuvat tegevust võib rikastada ka kooli juhtkonna, lapsevanemate, meediaspetsialistide, kodanikuühiskonna ja kogukonna kaasamine. Suunistes osutatakse sellistele lähenemisviisidele mitmes kohas.

Kokkuvõttes loodame, et suunistest on kasu ja need on teile abiks teie igapäevatöös, aidates kasvatada teadlike, võimestatud ja kaasatud digiteadlike kodanike uut põlvkonda Euroopas.

[2] Käesolevas dokumendis kasutatud sõna „lapsevanemad“ hõlmab ka muid hooldajaid.

4. Suunistes kasutatud põhiterminite määratlused

Selleks et kirjeldada seda, millega inimesed veebis kokku puutuvad, on kasutatud palju termineid. Tasub hetkeks peatuda ja mõnda neist terminitest ja tähendustest täpsemalt vaadata. Klassiga töötavate õpetajate puhul võib sellest olla kasu kolleegide, õpilaste ja kogukonnaga peetavates aruteludes. Järgmised määratlused on võetud peamiselt rahvusvahelistest poliitikadokumentidest ja -raamistikest, kuid lugemise lihtsustamiseks on neid lühendatud.

Algoritmid: digiplatvormide kontekstis on algoritmid töövahendid, mis valivad asjakohasuse ja eelistuste põhjal, millist sisu kasutajatele kuvatakse.

Tehisintellekt (tehisintellektisüsteemid): arvutites või masinates olev tarkvara, mis on programmeeritud täitma ülesandeid, mille täitmiseks on tavaliselt vaja inimmõistust, nt õppimine või põhjendamine.

Robot: autonoomne tarkvaraprogramm internetis, mis suhtleb kasutajatega ja täidab eelnevalt kindlaksmääratud ülesandeid.

Odavvõltsingud: tavapärase ja taskukohase tehnoloogia abil muudetud meediumid (nt näo vahetamine teisega).

Kodanikuajakirjandus: ajakirjandus, mida teevad inimesed, kes ei ole elukutselised ajakirjanikud, kuid kes levitavad teavet, kasutades veebisaite, ajaveebi ja sotsiaalmeediat.

Klõpsulõks: sisu, mille põhieesmärk on tõmmata tähelepanu ja ergutada külastajaid klõpsama teatava veebilehe lingil.

Ümberlükkamine: tegevus, mis toimub pärast desinformatsiooni loomist ja levitamist. Selle eesmärk on juba esitatud teavet parandada ning see hõlmab kavatsust esitatud ja enamjaolt valesid andmeid selgitada.

Süvavõltsingud: tehisintellekti loodud pildid, videod või helisalvestised inimestest või sellistest sündmustest, mida ei ole tegelikult juhtunud ja mida on sageli võimatu tõelistest sündmustest eristada. Need on keerukamad kui odavvõltsingud.

Digitaalne kodanikupädevus: suutlikkus osaleda aktiivselt, pidevalt ja vastutustundlikult digikeskkondades (kohalik, riigisisene, globaalne, veebipõhine) kõigil tasanditel (poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja kultuuridevaheline).

Digijälg: andmejäljed, mida inimesed jätavad, kui kasutavad internetti, sealhulgas veebisaitide külastamisel, e-posti saatmisel ja muu teabe jagamisel. Digijälge saab kasutada inimese veebitegevuse ja seadmete jälgimiseks.

Digikirjaoskus: võime digitehnoloogia abil ohutult ja asjakohaselt teavet kätte saada, seda hallata, mõista, lõimida, edastada, hinnata, luua ja levitada. See hõlmab oskusi, mida nimetatakse erinevalt: info- ja meediapädevus, arvuti- ja IKT-pädevus. Digikirjaoskus hõlmab aktiivse kodanikuna digimaailmaga suhtlemise mõõdet ning see edendab kodanikuaktiivsust.

Digipedagoogika: uuenduslike digivahendite ja kontseptuaalsete lähenemisviiside kasutamine. Selle eesmärk on toetada kohandatavat ja personaliseeritud õpet ning aidata kaasa uute loovate õppemeetodite kujundamisele, õpikogemuste rikastamisele ja õpiväljundite parandamisele. On märgitud, et digitaalne õpetamismeetod väärtustab avatud haridust, sh avatud õppematerjale.

Desinformatsioon: tõendatavalt vale või eksitav teave, mida luuakse, esitatakse ja levitatakse majandusliku kasu teenimise või üldsuse tahtliku petmise eesmärgil. See võib tekitada avalikku kahju.

Kajakambrid: keskkonnad, kus kasutajate arvamus, poliitiline suunitlus või veendumus teema kohta tugevneb, kuna sarnaste veendumuste ja ideoloogiatega mõttekaaslased või allikad seda suhtluses kordavad.

Faktikontroll: teabe tõesuse või vääruse kontroll.

Filtrimullid: olukord, kus inimesed kuulevad või näevad ainult selliseid uudiseid ja teavet, mis toetavad nende olemasolevaid tõekspidamisi ja eelistusi. Seda mõju saab veebis suurendada olenevalt sellest, milliseid inimesi või lehti otsustavad kasutajad jälgida või kellega/millega ühenduses olla, samuti algoritmidest, mis kuvavad sisu varasema veebitegevuse, eelistuste ja seadete alusel.

Kuriinfo: faktiliselt õige teave, mida kasutatakse kahjustavalt.

Meedia- ja infopädevus: võime mõista informatsiooni avalikuks hüvanguks; võime kasutada teavet, meediat ja digikommunikatsiooni kaalutletult, et osaleda kestliku arengu eesmärkide saavutamisel, ning võime nõuda ja kasutada kõiki põhilistest inimõigustest tulenevaid hüvesid.

Meediakirjaoskus: oskus meediat kasutada, meedia ja meediasisu erinevaid aspekte mõista ja kriitiliselt hinnata ning erinevates kontekstides suhelda.

Meem: üldjuhul humoorikas pilt, video, tekstilõik jne, mida interneti kasutajad kopeerivad ja kiiresti levitavad, sageli väikeste variatsioonidega.

Väärinfo: tõendatavalt vale teave, mida levitatakse ilma kavatsuseta eksitada ja mida sageli jagatakse, kuna kasutaja usub, et see on tõsi.

Andmepüük: rünnak, mille eesmärk on varastada inimese raha või identiteet, pannes ta avaldama isikuandmeid (nt krediitkaardinumbreid, pangateavet või paroole) veebisaitidel, millest jääb mulje, et need on seaduslikud.

Ennetav ümberlükkamine: veenva argumendi ümberlükkamine enne, kui argumenti hakatakse levitama.

Allikas: teabe lähte- või päritolukoht.

Troll: isik, kes üritab inimesi sihilikult solvata või otse rünnata, postitades halvustavaid kommentaare. Trollivabrikud ehk trollifarmid on institutsionaliseeritud internetitrollide rühmitused, mis püüavad mõjutada poliitilisi arvamusi ja otsuste tegemist.

Kontrollimine: protsess, mille eesmärk on teha kindlaks, kas veebisait, aadress, konto või teave on autentne ja tõeline.

5. Taust

Selles osas antakse juhiseid selle kohta, kuidas luua õpikeskkonda, mis aitab õpilastel omandada digikirjaoskust ja arendada pädevust, mis on vajalikud, et tulla toime väärinfo, kuriinfo ja eriti desinformatsiooniga.

See on mõeldud õpetajatele ja haridustöötajatele üldiselt ning ulatub läbi eri kooliastmete (näiteks põhi- ja keskkool). Siit leiate nõuandeid ja juhiseid, kuidas ületada võimalikke probleeme, millega õpetajana/haridustöötajana kokku puutute, ning erinevaid tegevuskavasid, mis võivad teile õpetamisel inspiratsiooni anda. Pakutud nõuanded on seotud õppetsükli kolme hetkega: **enne klassis toimuvat tegevust, selle ajal ja pärast seda.**

Õpetamine ja õppimine digitaalses koolikeskkonnas

Ennekõike on oluline rõhutada, et selleks, et aidata oma õpilastel digikirjaoskust omandada, ei tarvitse olla tehnikaguru. Olenemata klassis olemasolevast tehnikast, võite kaasata õpilased laiemasse arutelusse digiuniversumi paljude võimaluste ja riskide ning neile ettejuhtuva teabe usaldusväärsuse hindamise kasulikkuse teemal.

Nagu igasuguse tulemusliku õpetamise puhul, on oluline luua õpilastele turvaline koht, kus saab avaldada arvamust ja aktiivselt õppida. Õpilastele meeldib, kui neid näevad ja kuulevad nii eakaaslased kui ka õpetajad, ning nad hindavad seda, et neil on võimalus omandada parem kirjaoskus digitaalses maailmas, kus nad võivad end juba üsnagi koduselt tunda. See digitaalne maailm võib anda õpilastele võimaluse pääseda juurde suurele hulgale teabele, kuulata teemade kohta erinevaid arvamusi ning suhelda üle geograafiliste, keele-, kultuuri- ja usuliste tõkete. Ometi napib neil enamasti pädevust ja tarkust, et pakutavat täiel määral ära kasutada ja võimalikke ohte kindlaks teha.

Kahtlemata on teil hulk lähenemisviise, mida kasutate, kui töötate õpilastega keeruliste ja mõnikord vastuoluliste küsimuste kallal. Allolevas **1. tekstikastis** on mõned hariduslikud lähenemisviisid, mis võivad, kuid ei pruugi teile tuttavad olla. Need on digikirjaoskuse valdkonnas kasulikuks osutunud.

1. tekstikast. Õpetamine ja õppimine digitaalses koolikeskkonnas – mõned kasulikud lähenemisviisid

Järgmised õpetamis- ja õppimisviisid on tugevalt juurdunud ja võivad teie töö jaoks inspiratsiooni anda.

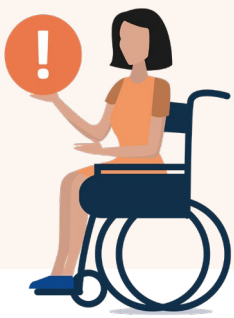
Spiraalne õppekava. Kõiki aineid, sealhulgas digikirjaoskust, võib õpetada igas koolieas, eeldusel et iga kord rakendatakse sobivat õpetamisviisi. See on lähenemisviis, mille puhul põhimõisteid esitatakse korduvalt kogu õppeprotsessi vältel, kuid järjest keerukamaid kihte avades või erinevates rakendustes. Selline lähenemisviis võimaldab võtta varem kasutusele mõisteid, mis jäetakse traditsioonilist viisi järgides hilisemaks.

Ümberpööratud õpe. Klassikaaslaste juhitav põimõppestrateegia, mis suurendab õpilaste kaasatust ja õppimist meedia kasutamise kaudu nii klassis kui ka väljaspool. Sageli loevad õpilased materjali kodus läbi ja tegelevad klassis probleemide lahendamisega.

Põimõpe. COVID-19 pandeemia oli hariduses pöördeline aeg, kus mindi rohkem üle veebipõhisele õppele. Põimõppel on potentsiaali ühendada tulemuslikult klassiruumiõpe ja veebipõhine õpe üheks ühtseks kogemuseks.

Töö käigus õppimine. Hariduses on see lähenemisviis, mis põhineb ideel, et me õpime rohkem siis, kui me tegevust ka tegelikult teeme.

Mängupõhine õpe ja mängustamine. Sellised lähenemisviisid seisnevad mängustrateegiate rakendamises (mängustamine) või veebi- ja veebiväliste mängude kasutamises (mängupõhine õpe), et õpet parandada ja see inimeste jaoks kaasahaaravamaks muuta. Selle näiteks on õppemängud, mille eesmärk on suurendada teadlikkust meedia kallutatusest.

Tavaliselt pakuvad digivahendid õpilastele suhteliselt suurt vabadust, näiteks siis, kui nad kasutavad digiseadmeid rakendustesse minekuks, sotsiaalmeedias suhtlemiseks või interneti sirvimiseks. Tänu sellele vabadusele on õpilastel võimalik juurde pääseda tohutule hulgale teabele, mis tuleb nende haridusele kasuks. See võib põhjustada ka ebaolulisega tegelemist, sobimatut ja potentsiaalselt ohtlikku käitumist digikeskkonnas. Teie kui õpetajate/haridustöötajate peamine ülesanne on aidata õpilastel veebis kahjulikust käitumisest eemale hoida ning aidata neil omandada enesekindlust ja oskusi, et seda iseseisvalt teha.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata klassis esinevale mitmekesisusele õpilaste tausta, arvamuste ja maailmavaadete mõttes. See tähendab, et õpilastele tuleb enne anda ülevaade digitaalsetest võimalustest ja ohtudest ning kehtestada arutelu põhireeglid (nt on keelatud isiklikud rünnakud ja arvamusi väljendatakse kui enda omasid, kasutades mina-vormi)[3]. Enne klassis küsimuste käsitlemist on kasulik välja selgitada, milline on teie õpilaste (ja nende eakaaslaste grupi) seisukoht teatavates küsimustes, pidades meeles, et arvamused võivad erineda ja olla mitmekesised. Samuti on kasulik saada aru, millised uudiste- ja teabeallikad on neile kättesaadavad ning millist sotsiaalmeediat nad kasutavad. Millistel meedia- ja veebiplatvormidel õpilased käivad ja mida nad neist arvavad? Selle teabe saamiseks võib vaja minna veidi meelitamist ja mõnikord peavad vastused olema anonüümsed. Lisaks on kasulik hinnata, mil määral õpilased juba mõistavad selliseid küsimusi nagu privaatsusseaded, digikogukonna reeglid ja eeskirjad selle kohta, mis on seaduslik ja mis ebaseaduslik jne (vt ka 8. osa).

Arvestades võimalust, et õpilased satuvad veebis valele ja potentsiaalselt kahjulikule teabele, on kõige parem olla valmis nendega vestlema teabe üle, mis võib olla nende, nende eakaaslaste või kogukonna jaoks vastuoluline. See tähendab, et olete valmis toime tulema emotsioonide ja irratsionaalse käitumisega. Samuti võib olla hea mõte korraldada õpilastega esmalt üldisem arutelu selle üle, mida sellist on nad hiljuti meedias näinud, mis võib olla vastuoluline.

Kaaluge võimalust...

- lasta õpilastel korrapäraselt kasutada õppetöös digivahendeid erinevatel eesmärkidel;
- piirata tunnis selgitamise aega ja kasutada interaktiivsemaid meetodeid, nagu sokraatiline õppemeetod, uurimine ja probleemipõhine õpe ning erinevad koostöise õppimise ja koosõppimise metoodikad;
- võtta kõigi õpilaste muresid ja väiteid tõsiselt, austades kindlasti nende seisukohti;
- teha kindlaks selle õpilasrühma erivajadused, mured, tugevad ja nõrgad küljed, kellega plaanite töötada, ning kasutada neid õppimise lähtepunktina;
- tugineda nii rühma mitmekesisele taustale kui ka arvamuste mitmekesisusele. See rikastab. Valida töömeetodid, mis toovad selle mitmekesisuse esile;
- arutada õpilastega privaatsuse üle ja veenduda, et nad mõistavad, mis see on ja kuidas seda kaitsta. Privaatsusprobleemidel on digikirjaoskuse-teemalistes aruteludes oluline roll;
- et õpilased vajavad veebist usaldusväärse teabe leidmiseks teie abi, kuid peavad ka ise need oskused omandama;
- et noored õpivad palju üksteiselt. Vastastikuse õppimise strateegiad võivad olla tõhusad kõigis hariduse valdkondades, ka digitehnoloogia kasutamisel. See tähendab, et teie kui õpetaja võtate rohkem abistava rolli. Vastastikune õppimine nõuab teie kui õpetaja juhendamist;
- et noored omandavad paljud oma veebiharjumused juba varakult ja kodukeskkonnas;
- kasutada tegevuse lähtepunktina kohalikke või maailma aktuaalseid sündmusi. Tavaliselt on nii, et mida vahetum on info, seda huvitavamad ja motiveeritumad on õpilased;
- kuidas valida klassi ja teema raamistamise jaoks õige kontekst, raam ja lähenemisviis. Kui motiveeritud on teie õpilased juba ette? Mõned teismelised ei taha osaleda aruteludes vastuoluliste sotsiaalsete ja poliitiliste küsimuste üle;
- kehtestada oma klassi jaoks kõige sobivamad reeglid. See, mis toimib ühe rühmaga, ei toimi teisega; koostada võimaluse korral reeglid koos õpilastega. See tekitab neis omalustunde;
- jagada ja arutada oma ideid teiste õpetajate/haridustöötajatega.

[3] Näiteks: „Ma arvan, et...“, „ma usun, et...“, „ma tunnen, et...“, „olen nõus, et...“.

Juhendid ja nõuanded – kooli- ja klassitegevuste eel, ajal ja järel

Selleks et soodustada digikirjaoskuse ning desinformatsioonile vastupanuvõime õpetamisel positiivseid õpikogemusi ja kindlustada end soovimatute tulemuste (nt konfliktid ja polariseerumine) vastu, võib olla kasulik teha enne tunde, tundide ajal ja pärast tunde järgmist.

1. nõuanne. Õpilaste kaasamine

Kui on õpilasi, kelle juhendamine võib olla keeruline, kaaluge nende kaasamist tegevuste ettevalmistamisse ja andke neile ülesandeid või kohustusi. Nad võivad teid positiivselt üllatada.

2. nõuanne. Lapsevanemate kaasamine

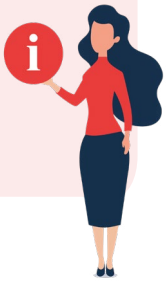

Lapsevanemate osalemine erineb väga palju. Hea hetk nendega suhtlemiseks võib olla õppeaasta esimene lapsevanemate koosolek, mille osalemise määr on sageli kõrge. Lapsevanemate vastuseisu korral on oluline omada koolis liitlasi (näiteks koolidirektor).

Hoiatus: vastuolulised teemad

Sageli on vastuolulisi teemasid väga kasulik õpilastega arutada, eriti kui viidatakse desinformatsioonile, kuid nende teemade käsitlemisel võib olla vaja lisaaega ja ettevaatust. Mõned näited:

- COVID-19 ja vaktsiinid;
- Venemaa sissetung Ukrainasse;
- vanad ja uued lood ebaõiglusest;
- kuritegu ja karistus;
- soo- ja seksuaalse mitmekesisuse küsimused;
- ränne, vähemused, rassism ja religioon;
- kliimamuutused ja globaalne soojenemine;
- kolonialism, orjapidamine, antisemitism, holokausti eitamine;
- riigisiseselt tundlikud teemad.

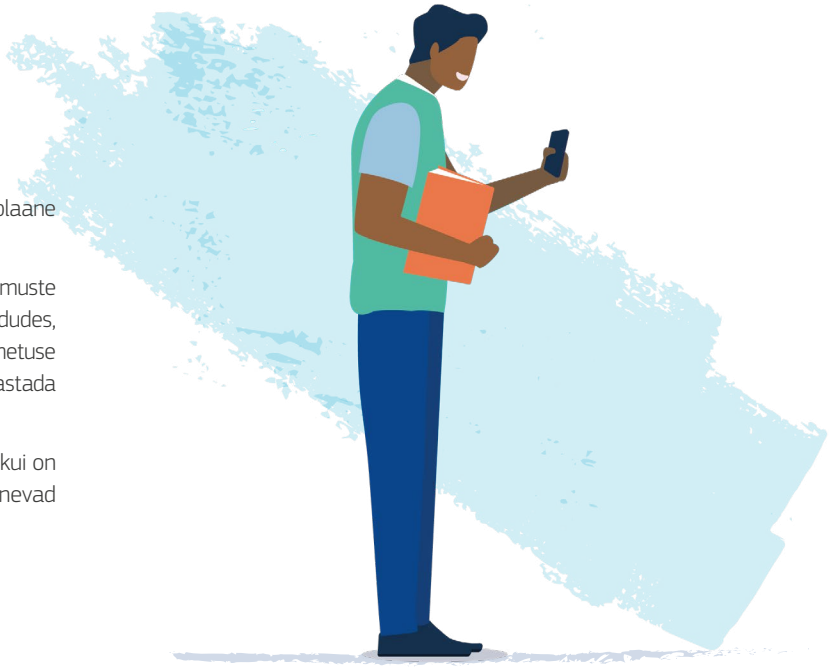

Enne tegevusi

Suhtlemine kooli sidusrühmadega

Kaaluge võimalust...

- arutada enne tundliku või vastuolulise teema õpetamist oma plaane kooli juhtkonnaga;
- enne veebimaailmaga seotud selliste poliitiliste või tundlike küsimuste arutamist, mis võivad paratamatult tekitada arutelu õpilaste kodudes, suhelda vanematega kooli ja lapsevanemate vahelise teabevahetuse väljakujunenud kanalite kaudu ja võimaluse korral tööd kooskõlastada (vt 2. nõuanne);
- kooskõlastada koolipsühholoogi või kooli sotsiaaltöötajaga, kui on vaja spetsialisti abi (nt kui õpilased solvavad üksteist või tunnevad end mõnest teemast emotsionaalselt häirituna).

Õppige tundma digikirjaoskuse mänguvälja

Hea lähtepunkt on teha endale selgeks selle kogukonna meediaharjumused, kus kool tegutseb. See võib anda võimaluse võtta aluseks juba olemasolevad mustrid. Seda saab teha, osaledes ja suheldes kooli ja kogukonna ühistel üritustel, jälgides kohalikku meediat ja muid populaarseid meediakanaleid ning pidades arutelusid kolleegide, lapsevanemate ja õpilastega. Kogukondade teatavatel allsegmentidel võib olla äärmuslikke (rühmasiseseid) arvamusi, mida võidakse ootamatult klassis väljendada. Teadlikkus sellistest tundlikest küsimustest tuleb kasuks.

Kuigi digikirjaoskuse valdkond on üsna uus, on viimastel aastatel tehtud palju algatusi, mis võivad teile õpetamistöös kasulikud olla ja rikastada õpilaste õppetööd. Mõned näited on järgmised.

- On olemas rahvusvahelised võrgustikud, kuhu kuuluvad õpetajad ja haridustöötajad, kes on huvitatud digikirjaoskuse õpetamisest ja desinformatsiooni käsitlemisest ning kes on selles töös kogenud. Sageli on need tasuta kättesaadavad ja vaid n-ö hiireklõpsu kaugusel.
- Rahvusvahelised organisatsioonid, nagu Euroopa Komisjon, UNESCO, OECD, Euroopa Nõukogu, Rahvusvaheline Telekommunikatsiooni Liit, UNICEF ja meedialiidud, on välja töötanud vahendeid, võrgustikke ja suuniseid, mis võivad teie tööd rikastada.
- Erinevates riiklikes ja kohalikes algatustes osalevad kutselised ajakirjanikud ja ajakirjanike organisatsioonid. Mõned kohalikud ajakirjanikud võivadki juba osaleda. Viited paljudele neist on esitatud aruandes – eriti lisades –, mis töötati välja käesolevate suuniste täiendamiseks.
- Kasulik võib olla uurida, kuidas toetab õpilaste digikirjaoskust teie kohalik või riigi valitsus, samuti kodanikuühiskonna organisatsioonide tegevus ja programmid.
- Selles valdkonnas on aktiivseks muutunud kohalikud raamatukogud ja nad võivad aidata tegevusi kogukonda tuua.

2. tekstikast. Väliste osalejate, näiteks kutseliste ajakirjanike, valitsusväliste organisatsioonide, õppejõudude ja platvormide kaasamine – võimalikud eelised ja puudused/riskid koolidele ja õpetajatele/haridustöötajatele

Te ei pea õpetama digikirjaoskust üksi ja te võite lõimida õppetöösse kolmandate isikute virtuaalseid ja/või füüsilisi programme (nt kodanikuühiskonnast).

Võimalik kasu

- Välised osalejad võivad tuua lisateadmisi ja oskusteavet
- Välised osalejad pakuvad õpetajatele ja haridustöötajatele võimalusi teha ekspertidega võrgustikutööd
- Sageli on välistel osalejatel ulatuslikud koolidega töötamise kogemused
- Välised osalejad jagavad valdkonna kohta tõenduspõhiseid ja praktilisi kogemusi
- Õppejõud/ülikoolid on kogenud hindama, mis toimib ja miks
- Väliste osalejate kutsumine võib õpilastele põnevust pakkuda

Võimalikud puudused või riskid

- Täiendav haldustöö, nt seoses logistikaga ning nõusolekuga, mis tuleb saada kooli juhtkonnalt ja teistelt
- Võib vähendada kavandamise paindlikkust
- Võib tekitada majanduslikke kulusid
- Kolmandad isikud võivad püüda edendada ärilisi, andmete kogumise või poliitilisi huve

Võite minna ka veebi ja uurida, millised organisatsioonid on välja töötanud vahendeid koolidele ja õpetamiseks.

Kaaluge võimalust...

- ühendada kooli tegevused peamiste rahvusvaheliste ja riiklike võrgustike ja sündmustega. Rahvusvahelisel tasandil võib see hõlmata turvalisema interneti päeva (iga aasta veebruaris), rahvusvahelist faktikontrolli päeva (2. aprill) või teadlikkuse suurendamise kampaaniaid (Euroopa meediapädevuse nädal, UNESCO ülemaailmne meedia- ja infopädevuse nädal). Õpetajatel/haridustöötajatel ja koolidel võimaldab üle Euroopa omavahel suhelda ka üleeuroopaline eTwinningu võrgustik. 2021. aasta teema oli „Meediapädevus ja desinformatsioon", mille tulemuseks oli oluline konverents ja raamat eTwinningu kohta, mis sisaldab selle teemaga seotud häid tavasid;
- taotleda oma algatustele kohalikku, riiklikku ja/või rahvusvahelist rahastamist. Euroopa tasandil hõlmab see programmi „Erasmus+" ja Euroopa solidaarsuskorpust.

3. nõuanne. Vastuoluliste küsimuste käsitlemine

Vastuoluliste küsimuste käsitlemine võib rikastada õppetööd ja edendada kriitilist mõtlemist. Milliste teemade õpetamine klassis on teie arvates kõige vastuolulisem? Mida arvavad teie kolleegid? Millised on nende kogemused vastuoluliste küsimuste käsitlemisega õpetamisel? Kas te jagate üksteisega kasulikke vahendeid? Kas koostööd tehes saab tegevusi laiendada eri õppeainetele? Kas klassi või koosolekutele saab kutsuda esinema eksperte (kas isiklikult kohale tulles või kaugmeetodil)?

Teie saate kõige paremini otsustada, kas peate klassiruumis kergeid arutelusid või kaasate õpilasi arutlema sügavamal ja üksikasjalikumal tasandil. See oleneb ka õpilaste vanusest ja teie varasemast kogemusest vastuoluliste probleemide lahendamisel.

Vastuoluliste küsimuste arutamisel võib olla kasulik alustada vähem vaidlusi tekitavatest küsimustest ja liikuda järk-järgult nende poole, mis võivad olla vastuolulisemad. See annab teile võimaluse näha, kuidas õpilased reageerivad ja kas nad on valmis ning tunnevad end tundlikumatel teemadel arutledes mugavalt (vt ka 12. tegevuskava vandenõuteooriate kohta).

Interaktiivsed metoodikad võivad aidata luua sellise õhkkonna, mis tuleb klassile vastuoluliste küsimuste arutamisel kasuks. Selliste meetodite hulgas on vaikiv arutelu, arvamuste jadad, aktiivne kuulamine, arutelud akvaariumi (Fishbowl) meetodil, kombineeritud juhendamine, rollimängud ja koosõpe. Sellised meetodid aitavad kaasata ka neid õpilasi, kes võivad muidu igavleda või mitte huvituda.

Klassis rikkaliku õpikeskkonna arendamine

Kaaluge võimalust...

- selgitada välja järgmine: õpilaste eriarvamuste võimalikud psühhosotsiaalsed põhjused, õpilaste jaoks tundlikud teemad, kogukonna jaoks tundlikud teemad ja ühiskondlik polarisatsioon; samuti teie enda hoiak, emotsioonid ja teie jaoks tundlikud teemad;
- koguda enne teema arutamist õpilastelt esialgseid ideid ja arvamusi. Vajaduse korral võib seda teha anonüümselt;
- kui on õpilasi, kelle juhendamine võib olla keeruline, võib abi olla sellest, kui kaasate nad tunni ettevalmistamisse ja annate neile eriülesandeid;
- suurendada klassis usaldust. Usaldus võib olla otsustava tähtsusega tegur, mis võimaldab õpilastel (ja õpetajal) tunda end tundlike ja vastuoluliste teemade arutamisel mugavamalt. Mõned õpilased võivad leida, et sellised teemad sobivad ainult rühmasiseseks (õpilaste) aruteluks ja eelistavad oma mõtteid mitte jagada. Seda võib leevendada vastastikune usaldus;
- pidada tundlikumad arutelud pärast seda, kui klassikogukond on välja kujunenud. Vastuolulisi teemasid on kõige parem arutada avatud keskkonnas, kus õpilased tunnevad end turvaliselt, nähtuna ja kuulatuna;
- alustada rohkem stsenaariumit järgivate aruteludega ja liikuda seejärel vähem stsenaariumit järgivate arutelude poole, mis põhinevad klassi suhtlusvool ja dünaamikal;
- alustada üksühele vestlustest (õpetaja-õpilane; õpilane-õpilane), seejärel liikuda edasi vestluste juurde väiksemates rühmades ja alles siis kogu klassi vestluste juurde;
- kasutada õpilasekeskset õpet, anda õpilastele autonoomia ja isevastutus selle eest, mida nad õpivad.

1. tegevuskava. Töö desinformatsiooniga

Järgmine tegevus võib toimuda 45-minutilises tunnis.

Tunni alustamine (umbes 5 minutit)

Küsige tunni alguses igalt õpilastelt, kuidas ta end täna tunneb. Kuulake nende vastuseid tähelepanelikult. Reageerige vastustele neutraalselt ja öelge ainult „tänan". Teised õpilased peavad vaikselt kuulama. Määrake juhuslik järjekord, milles õpilastelt küsitakse.

Sissejuhatus (umbes 5 minutit)

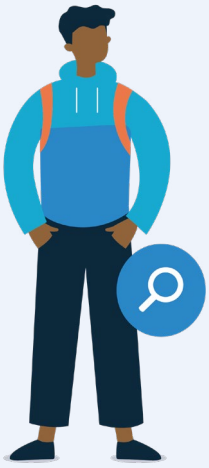
Avaldage desinformatsiooni kohta mõte või isiklik kogemus või avage link desinformatsiooni sisaldavale uudisele. Pärast lühikest sissejuhatust esitage küsimus desinformatsiooni kohta, näiteks: „Kui tõsine see desinformatsioon teie arvates on?" või „Mis on teie arvates selle desinformatsiooni eesmärk?".

Mudelil põhinev arutelu (umbes 25 minutit)

Jagage laiali väikesed paberilehed. Andke õpilastele 90 sekundit, et sõnastada vastus teie küsimusele. Teavitage neid, et loete nende vastused ette. Seejärel jagage õpilased juhuvaliku teel paaridesse. Paluge paari esimesel õpilasel esitada küsimus teisele õpilasele. Teine õpilane loeb oma vastuse ette. Seejärel vahetavad nad osad. Jätkake paaridesse jagamist, kuni kõik õpilased on ära kuulatud. Kui õpilasi on paaritu arv, olge ise paari liige. Kui aega on rohkem, küsige, millised mõtted tekkisid.

Tunni lõpetamine (umbes 8 minutit)

Küsige tunni lõpus igalt õpilaselt, kas nad õppisid tunnis midagi. Kasutage tunni alustamise põhimõtteid.

2. tegevuskava. Vaatenurkade paljususe tundmaõppimine mitme allika kaudu

Märkus: sellele tegevusele kulub umbes 3x45 minutit

1. tund. Leidke ajaloost sündmus, mida saab erinevalt tõlgendada, olenevalt kahest (või enamast) seotud poolest. Näiteks erinevad iseseisvussõjad, USA kodusõda, esimene maailmasõda, konflikt Põhja-Iirimaal, 1990. aastate sõda Balkanil.

Esitage õpilastele konflikti kohta kaks eraldi lühinarratiivi (või paluge neil leida kaks eraldi narratiivi veebist). Laske igal rühmal leida veebist 5–10 allikat, mis pakuvad teavet konflikti kohta – võimaluse korral eri poolte vaatenurgast (õpilased võivad vajada abi). Paluge rühmadel neid allikaid klassile lühidalt tutvustada. Võrrelge ja vastandage neid.

Esitage näiteks selline väide: „Konflikti peamine põhjus oli X-i suutmatus tagada Y-s elavatele inimestele täielikke inimõigusi".

2. tund. Moodustatakse kaks rühma: need, kes on väitega nõus, ja need, kes ei nõustu. Kõige lihtsam on määrata grupi liikmelisus nii, et pool õpilastest on rühmas „Nõustun" ja pool rühmas „Ei nõustu".

Nüüd kasutab iga õpilane 5–10 veebiallikat, mille tema rühm leidis, et töötada välja kaks tugevat argumenti kas väite poolt või vastu. Õpilased koguvad tõendid kokku ja panevad need kirja. Alguses teevad nad seda üksikisikutena – tunni esimene pool. Seejärel töötavad nad väiksemates sarnaselt mõtlevates alarühmades (umbes 4–6 inimest rühmas) ja jagavad oma argumente. Iga alarühm loob viie peamise argumendiga digitaalse plakati.

3. tund. Rühmad viimistlevad oma plakateid ja esitlevad neid tervele klassile. Kõik õpilased hindavad kõiki erinevaid argumente (andes punkte 1st 10ni) ja arutlevad, miks nad argumente just nii hindasid, iseäranis just allikatest leitud tõendite põhjal. Hindamist saab teha ka veebivahendite abil. Arutage uutes väikestes rühmades loo mõlemat külge ja katsuge otsustada, kuidas vastuolulist küsimust kõige paremini mõista. Mõelge, kas argumente ja vastuargumente on võimalik omavahel siduda. Kas on mingi vahepealne lahendus? Kas nad suudavad kokkuleppele jõuda?

Teise võimalusena võib kasutada õpilaste teema üle arutlema panemiseks erinevaid metoodikaid – nt (virtuaalne) galerii, sokraatiline meetod, traditsiooniline väitlus, akvaariumimeetod, ristküsitlusväitlus ja akadeemiline väitlus.

Märkus: selle lähenemisviisi puhul on vaja märkimisväärselt palju teie kui õpetaja-/haridustöötajapoolset juhendamist.

Tegevuste ajal

Kaaluge võimalust....

- luua klassis avatud, toetav õhkkond ja seda hoida;
- kuidas teemasid raamistada. Seda võib teha erinevalt, et muuta teemad õpilaste jaoks asjakohaseks;
- pidada isiklikku päevikut õpilaste reaktsioonide kohta sellele, kuidas te õpetate raskeid ja vastuolulisi teemasid. Ka õpilased võivad oma mõtete talletamiseks sellist päevikut pidada;
- jälgida emotsionaalseid reaktsioone klassis ja ehk ka avastada õpilaste jaoks tundlikke teemasid. Mõnel õpilasel võib olla äärmuslikke arvamusi, mida klassiruumis ootamatult väljendatakse;
- jälgida rühmasisese ja rühmavälise vastanduse tendentse. Noored ja täiskasvanud peavad üksteise digitaalmeedia kasutamist mõnikord „kohatuks“ ja võivad kujundada selle põhjal teise rühma suhtes negatiivseid stereotüüpe;
- jälgida, mil määral võib teie tegevus teie ja õpilaste vahel ning õpilaste vahel rühmasisese ja rühmavälise vastasseisu dünaamikat veelgi tugevdada;
- pöörduda võimalikult palju iga õpilase poole, eriti kui toimub arutelu vastuoluliste küsimuste üle ja kui õpilased käituvad ebasobivalt;
- anda eeskuju. Kui see teile istub, võib õpilasi julgustada oma kogemusi jagama see, kui toote oma isiklikke näiteid selle kohta, kuidas teie inimesena (või õpetaja/haridustöötajana) arendate oma digikirjaoskust ja/või olete puutunud kokku desinformatsiooniga;
- luua tasakaal avatud klassiruumi õhkkonna ja turvalise ruumi vahel. Avatud klassiruumi õhkkonnas saavad õpilased öelda, mida nad mõtlevad, ning oma seisukohti ja arvamusi vabalt jagada. Samas võib mõni õpilane või õpilaste rühm teiste märkuste peale solvuda või tunda end nendest häirituna;
- jälgida riskitegureid. Kokkupuude eelarvamuste, müütide ja kallutatusega võib tekitada õpilaste eemalepeletamise ohu. Erimeelsusi saab lahendada dialoogiga, eraldades arvamused nende omajast ja tuues arutellu mitu faktipõhist vaatenurka.

Pärast tegevusi

Kaaluge võimalust....

- arutada õpilastega, mida nad õppisid, mis neile meeldis ja meeldis võib-olla vähem;
- kavandada uusi tegevusi, mis toetuvad eelnevatele, kaasates aktiivselt õpilasi sellesse protsessi;
- kui olete pidanud päevikut selle kohta, kuidas õpilased vastuolulisi teemasid käsitlevatele tundidele reageerisid, arutage seda koolipsühholoogi, mentorõpetajate või kooli eripedagoogiga;
- pidada ettekandeid teistele klassidele või koolidele (võib teha virtuaalselt);
- hinnata õpilaste omandatud teadmisi ja oskusi formaalsemalt ja/või hinnata kasutatud õppimis- ja õpetamismeetodeid (vt suuniste hindamist käsitlev osa).

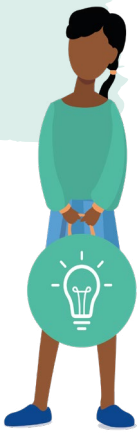
4. nõuanne. Empaatia väljendamine

Turvalise õpiruumi soodustamiseks on kasulik mitte naeruvääristada ega isoleerida õpilasi, kes tunnistavad, et usuvad teatavat liiki desinformatsiooni, näiteks valitsevaid vandenõuteooriaid. Heaks lähtekohaks võib olla empaatia. Tunnistades oma usku teatavat liiki desinformatsiooni, võtavad nad riski. Kui soovite, võite tunnistada ka enda teatavaid haavatavaid külgi.

Mõnikord aitab vastuvõttu vähem isiklikuks ja õpilast kaaslaste kriitika suhtes vähem haavatavaks muuta see, kui õpilased räägivad kõigepealt vormis „keegi, keda ma tean...“.

5. nõuanne. Järelarutelu

Rääkige õpilastega nende mõtetest, kogemustest ja emotsioonidest. Küsige, mida nad on õppinud ja kuidas nad sooviksid äsja tehtut edasi arendada.

6. Digikirjaoskusega seotud pädevuse arendamine klassis ja koolis: kasvamine digiteadlikuks kodanikuks

Mis on digitaalne kodanikupädevus ja miks on see tähtis?

Digiteadlikud kodanikud

- omavad oskusi, omadusi ja käitumisharjumusi, mis võimaldavad osaleda veebimaailmas ohutult, tõhusalt, kaalutlevalt ja vastutustundlikult;
- oskavad ära kasutada veebimaailma eeliseid ja võimalusi, olles samas kaitstud kahju eest;
- kasutavad digitehnoloogiaid, et toetada oma kodanikuaktiivsust ja sotsiaalset kaasatust, koostööd teistega ja loovust isiklike, sotsiaalsete või äriliste eesmärkide saavutamiseks;
- on teadlikud peamiste inimõiguste väärtustest ja sellest, kuidas need väärtused on veebis ja väljaspool veebi sarnased (arvamus- ja väljendusvabadus, õigus eraelu puutumatusele, õigus osaleda, õigus väärikusele jne).

Digitaalne kodanikupädevus on õpitud oskuste kogum. Digitaalses ühiskonnas, nagu ka veebivälises ühiskonnas, on mõned põhimõisted, vahendid ja oskused, mida teie õpilased peavad õppimise edenemiseks tundma õppima. Samuti peavad õpilased saama juurdepääsu töövahenditele, mida nad oma digikirjaoskusega seotud pädevuse arendamiseks vajavad. Teil on selles protsessis oluline roll.

Digikirjaoskus tähendab teada, kuidas kasutada digitehnoloogiat teabe *kättesaamiseks, haldamiseks, mõistmiseks, lõimimiseks, edastamiseks, hindamiseks, loomiseks ja levitamiseks* ohutul ja sobival viisil. Ka võib digikirjaoskus aidata õpilastel tänapäeva ühiskonnas aktiivselt osaleda, õppida, täisväärtuslikku tööalast karjääri luua ja sotsiaalselt suhelda. Sellisena on digikirjaoskus aktiivsust ja võimestatust hõlmava digitaalse kodanikupädevuse arendamise eeldus.

Nagu olete ehk märganud, on õpilased juba erineval määral digikirjaoskajad. Näiteks võib mõnel olla raskusi lugemise ja kirjutamisega, kuid nad on väga osavad digitaalse infosisu tarbimisel ja loomisel, näiteks häälmärkmete saatmisel või pildistamisel. Teistel võib olla raskusi tehnoloogiale juurdepääsu või selle kasutamisega, mistõttu on distantsõppe ajal neid raskem kätte saada ja nendega suhelda.

6. nõuanne. Mängustamine ja mängupõhine õppimine

Õige kavandamise korral võivad mängustamine ja mängupõhine õppimine haridustulemusi parandada.

Mõned nende eelistest on järgmised.

1. Üldiselt pakuvad need õpet, mis sobib tänapäeva noorte digikeskse elustiiliga.
2. Need võivad pakkuda lisamotivatsiooni ning muudavad õpetamise ja õppimise lõbusaks, loovaks ja inspireerivaks.
3. Mängustamine ja mängupõhine õpe on üldiselt paindlikud, igasse konteksti ülekantavad ja neid saab üsna hõlpsasti mis tahes õppeainega kohandada. Neid võib kasutada ka selleks, et lahendada keerulisi probleeme, mida on lihtsam mõista mängu kaudu.

Kaaluge võimalust...

- paluda õpilastel jagada mõtteid selle kohta, kuidas tehnoloogia ja sotsiaalmeedia võivad luua positiivseid muutusi ja positiivseid ruume kogukonnas ja ühiskonnas, kus nad elavad;
- arutada õpilastega oskuste üle, mida nad vajavad tuleviku tööturul osalemiseks. Nende oskuste hulgas võivad olla digioskused (nt digimajanduse mõistmine, kodeerimine, algoritmide mõistmine, arvutuslik mõtlemine ja muud digioskused) ja pehmed oskused (nt suhtlemisoskus) maailmas, kus inimestevaheline suhtlus on väärtuslik;
- paluda õpilastel leida veebist täpset teavet kodakondsusprobleemide (nt demokraatia, kohalikud valimised, inimõigused ja kliimamuutused) ja veebis osalemiseks sobivate kohtade kohta;

- küsida õpilastelt, kui klassis valitsev õhkkond seda võimaldab (eriti kui õpilased on harjunud poliitilisi küsimusi arutama), kas nende arvates võib meedia kaudu levida poliitilist desinformatsiooni ja milline on selle mõju. Kas see võib mõjutada demokraatlike valimiste tulemusi? Millisel viisil? Kas nad oskavad näiteid tuua?;
- pakkuda õpilastele linke usaldusväärsete teabeallikate juurde, näiteks sotsiaalsete ja kodakondsusega seotud küsimuste kohta. Veelgi parem on lasta neil allikaid uurida ja tagasisidet anda;
- pöörata tähelepanu digiheaolule, nimelt sellele, kuidas digivahendid mõjutavad kas positiivselt või negatiivselt teie õpilaste tervist (vaimset või füüsilist) ning nende suhteid eakaaslaste ja perega.

Digikirjaoskuse õpetamise alustamine

Digikirjaoskuse õpetamine ja õppimine on tänapäeva ühiskonnas olulised. Sellegipoolest võivad mõnedki teist tunda vastumeelsust sammude suhtes, mida on vaja, et suunata õpilasi digikirjaoskusega seotud pädevuse arendamise poole, sest te ei pruugi tunda end mugavalt, õpetades teemat, millest te võib-olla isegi palju ei tea, või seetõttu, et teie õpilased võivad olla tehnoloogia vallas juba vägagi teadlikud. Oluline on meeles pidada, et digikirjaoskuse õpetamiseks ei pea te olema tehnikaekspert, kuna digikirjaoskus ulatub seadme kasutamise oskusest palju kaugemale.

3. tekstikast. Tehnikataibuga või mitte?

Ärge eeldage, et kõik õpilased on tehnikateadlikud. Kõik noored ei tea tehnoloogiast palju ega tunne end digitehnoloogiat kasutades kindlalt. Kui mõnel on digioskused ja -pädevus hästi arenenud, siis teiste digioskused on kesised ja neil on raskusi isegi algtaseme digiülesannete täitmisega. Sageli on digimaailm isegi noortele raskesti mõistetav. Nad võivad siseneda kajakambritesse, kuid harva teavad nad, kuidas nad sinna n-ö kinni jäävad. Tehnika võib olla nende igapäevaelu osa, kuid nad ei mõista, kuidas see töötab või miks algoritmid neile teatavat sisu näitavad. Alati ei vaja õpilased tehnilist tuge ja võib näida, et nad keelduvad sellest, kuid sageli vajavad nad kedagi, kes aitaks neil orienteeruda tohutus teabehulgas, millega nad pidevalt kokku puutuvad, ning eristada ka teabekilde teadmistest ja tõeväiteid tõenditest.

Kaaluge võimalust...

- olla avatud faktile, et õpetaja või haridustöötaja ei tea ega saagi kõike teada. Õpetaja või haridustöötajana on teil aga hea võimalus pakkuda vajalikku konteksti, ergutada kriitilist mõtlemist ja pakkuda tuge;
- käsitleda digiteemasid, mis on teie õpilaste jaoks tõeliselt olulised. Lubage õpilastel end avada ja oma huvidest rääkida, koostage tunni kava koos nendega, kasutades neile kõige tuttavamaid seadmeid ja digiruume;
- arutada õpilastega veebikäitumist ja seda, kuidas saada vastutustundlikuks kodanikuks, positiivseks sotsiaalseks osalejaks nii klassis kui ka väljaspool.

7. nõuanne. Ideede kogumine õpilastelt

Ammutage digikirjaoskuse tegevuste jaoks ideid õpilastelt ja nende kogemustest. Lapsed ja noored seisavad iga päev vastamisi veebiprobleemidega (õel sõnum; privaatsusega seotud mõistatuslik probleem; juurdepääsuprobleem; vaenukõne jne). Laske õpilaste muredel ja igapäevastel kogemustel tundide teemasid suunata ning muutke need asjakohaseks ja praktiliseks, tekitamata neis piinlikkust või andmata neile hinnanguid. See võib (hea juhtimise korral) luua klassis eheda ja usaldusliku õhkkonna.

Digikirjaoskuse õppe-eesmärgid

Allpool on mõned põhi- ja keskkooliastme jaoks olulised digikirjaoskuse õppe erieesmärgid. See ülevaade võib teile õpetamisel abiks olla. Need põhinevad sellistel väljakujunenud raamistikel nagu Euroopa digipädevuse raamistik (DigComp 2.2[4]) ja Soome uute kirjaoskusvaldkondade õpiväljundid[5]:

Põhikooliõpilane

- Oskab iseseisvalt otsida teavet teda huvitavate küsimuste ja nähtuste kohta.
- Oskab juhendi abil hinnata teabe usaldusväärsust ja kasulikkust.
- On teadlik, et veebikeskkond sisaldab igat liiki teavet ja sisu, sealhulgas väärinfot ja desinformatsiooni.
- Mõistab desinformatsiooni, väärinfo ja kuriinfo erinevust.
- Tunneb privaatsuse kaitse aluspõhimõtteid.
- Teab, millised meetodid meediakeskkondades privaatsuse kaitsmiseks olemas on.
- Arutleb oma meediasisu tarbimise ja kasutatavate teenuste üle autoriõiguste seisukohast.
- Oskab otsida meediasisu, mida saab tasuta ja loaga kasutada.
- Oskab kirjeldada oma meediatarbimise harjumusi ja arutleda meedia tähtsuse üle oma elus.
- Oskab kasutada digivahendeid sobivalt ja ohutult, et luua väljundeid konkreetsetele sihtrühmadele.
- Teab, kuidas luua ja jagada meediasisu.
- Oskab kasutada digivahendeid sobivalt ja ohutult, et luua väljundeid konkreetsetele sihtrühmadele.
- Teab, kuidas võrgus lugupidavalt suhelda ja kuidas saada kätte täpset teavet.

Keskkooli jõudnud õpilane

- Teab, et digitaalne sisu, kaubad ja teenused võivad olla autoriõigustega kaitstud.
- Oskab kriitiliselt hinnata teabeallika ja digitaalse sisu usutavust ja usaldusväärsust.
- Oskab juhendi abil hinnata eri liiki meediasisu teabeallikana ning arutleda nende kasulikkuse ja usaldusväärsuse üle.
- Mõistab sotsiaalmeedia kui teabeallika olemust ja seda, miks on oluline olla kriitiline sotsiaalselt levitatava teabe suhtes.
- On teadlik, et otsingumootorid, sotsiaalmeedia ja sisuplatvormid kasutavad sageli tehisintellekti algoritme, et luua vastuseid ja kuvada sisu, mis on kohandatud või kindlaks määratud konkreetse kasutaja eelistuste järgi.
- Oskab analüüsida oma meediatarbimise harjumusi.
- Oskab hankida, töödelda ja esitada uuringutel põhinevat teavet, kasutades selleks sobivaid meetodeid ja vahendeid.
- On teadlik, et paljud internetis ja mobiiltelefonides olevad rakendused koguvad ja töötlevad andmeid (nt isikuandmeid, käitumisandmeid ja kontekstiandmeid), millele kasutaja juurde pääseb või mida ta otsib. Seda tehakse näiteks inimeste tegevuse jälgimiseks veebis (nt klõpsud sotsiaalmeedias, otsingud Google'is) ja reaalmaailmas (nt päevas tehtud sammud, bussisõidud ühistranspordis).

[4] https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415

[5] https://okm.fi/en/new-literacies-programme

- Oskab kasutada digivahendeid veebifotode ja -videote autentsuse kontrollimiseks.
- Teab, milliseid strateegiaid kasutada veebisüsteemide kogutud/kureeritud andmete kontrollimiseks, haldamiseks või kustutamiseks.
- Teab, et tehisintellektisüsteeme saab kasutada digitaalsisu (nt tekstid, uudised, esseed, säutsud, muusika, pildid) automaatseks loomiseks, kasutades allikana olemasolevat digitaalsisu. Sellist sisu võib olla raske inimeste loomingust eristada.
- On teadlik kinnituskalduvusest ja arendab kriitilist suhtumist omaenda mõtlemisse.
- On teadlik digikeskkonnas (nt sotsiaalmeedias, kiirsõnumite saatmisel) kasutatavate mitteverbaalsete sõnumite (nt naerunäod, emotikonid) tähendusest ja teab, et nende kasutamine võib riigiti ja kogukonniti kultuuriliselt erineda.

3. tegevuskava. Töö digiõigusi ja -põhimõtteid käsitleva Euroopa deklaratsiooniga

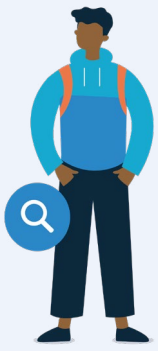
Digiteadlikuks kodanikuks olemise olulise osana on tähtis olla teadlik oma digitaalõigustest ja neid kasutada. 2022. aasta jaanuaris esitas Euroopa Komisjon ettepaneku teemal *„Euroopa deklaratsioon digiõiguste ja -põhimõtete kohta digikümnendiks“*. Muude kavandatud õiguste hulgas on deklaratsioonis sätestatud järgmine:

- lapsed ja noored peaksid olema võimestatud tegema internetikeskkonnas turvalisi ja teadlikke otsuseid ja väljendama oma loomingulisust;
- lastel on õigus sellele, et neid kaitstakse kõigi kuritegude eest, mille sooritamiseks või millele kaasa aitamiseks kasutatakse digitehnoloogiat;
- igaühel on õigus sellele, et tema isikuandmed oleksid internetis kaitstud. See õigus tähendab muu hulgas kontrolli selle üle, kuidas neid andmeid kasutatakse ja kellega neid jagatakse;
- igaühel peaks olema juurdepääs digitehnoloogiale, -toodetele ja -teenustele, mis on ohutud ja turvalised ning projekteeritud privaatsust kaitsma;
- igaühel on internetikeskkonnas õigus väljendusvabadusele ilma, et peaks kartma tsensuuri või hirmutamist.

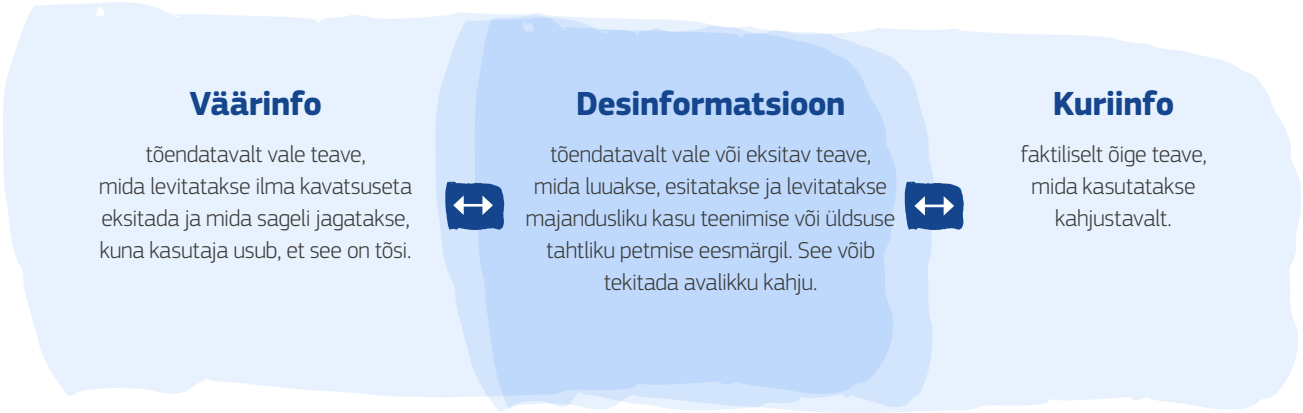
Paluge oma õpilastel esmalt ise õigusi ja nende jaoks olulist välja pakkuda, seejärel võrrelge nende ideid Euroopa tasandil pakutud digiõigustega.

4. tegevuskava. Digijälgede ajamine

Uurige koos õpilastega digijälgede kohta (vt määratlus 4. osas) ja arutlege, mil määral luuakse digijälgi aktiivselt või passiivselt. Proovige välja selgitada, kui suures mahus liiguvad teie andmed kolmandatele isikutele haridusmaastikul või mujal. Mõtelge koos klassiga selle eelistele (nt optimeerimine, isikupärastamine) ja puudustele (privaatsuse rikkumine?) ning kuidas õpilased saavad oma e-tegevust kõige paremini hallata.

7. Desinformatsioon: millest on jutt?

Käesolevates suunistes käsitletakse peamiselt desinformatsiooni. Nagu 4. osas öeldud, luuakse, esitatakse ja levitatakse desinformatsiooni majandusliku kasu saamiseks või tahtlikuks petmiseks.

Selleks et desinformatsiooni mõistet veelgi selgitada, võib olla kasulik vaadata mõningaid näiteid. Allpool olevad näited annavad aimu, mis liiki desinformatsiooniga õpilased nii klassiruumis kui ka mujal kokku puutuvad. Igas sellises stsenaariumis[6] on tegemist kavatsusega petta ning mõjutada inimeste arvamusi, emotsioone ja tegusid.

1. Tahtliku katsena rünnata valitsusi ja nende tervisevaldkonna tegevusprogramme on eri ajaveebides levitatud valeinfot, et COVID-19 vaktsiinid ei ole mõeldud kaitsma meid koroonaviirushaiguse eest, vaid kujutavad endast massilist rahvastikukontrolli. Ilma tõenditeta väidetakse, et vaktsiinid on valitsuse vahend kliimamuutuste vastu võitlemiseks rahvaarvu vähendamise teel ja et need vaktsiinid on mõeldud viljatuse tekitamiseks.
2. Püüdes seada LGBTIQ-kogukonda halba valgusesse, levitasid paljud sotsiaalmeedia kasutajad 2022. aasta mais teavet, et Texase koolitulistaja oli transsooline. Ebatäpseid väiteid võimendasid ka erinevad USA poliitikud ja poliitilised mõjutajad, kellest mõni seostas transsoolisust ka laiemalt vägivallaga.
3. Tuntud Prantsuse poliitiku 2017. aasta veebruaris levitatud loos väideti, et Saudi Araabia toetas president Emmanuel Macroni kampaaniat rahaliselt. Selleks et lugu paistaks tõene, klooniti suure ajalehe veebisait ja avaldati tõele mitte vastav lugu.
4. 2022. aasta märtsis ilmus video, kus Ukraina president Volodõmõr Zelenskõi astus kõnepulti ning käskis ukrainlastel relvad maha panna ja alistuda. Kuigi see niinimetatud deepfake ehk süvavõltsing ei olnud keerukas, paistis see asjatundmatule silmale tõeline.
5. 2022. aasta veebruaris teatati CNNi omaks maskeeritud Twitteri konto postituses „esimesest Ameerika ohvrist Ukraina kriisis“. Kuigi teave oli tõendatavalt vale, põhjustas see sotsiaalmeedia rünnakuid CNNi kui uudisteallika legitiimsuse teemal.

Toimetulek desinformatsiooniga

Kui õpilased arendavad oma sotsiaalset identiteeti ja kujundavad maailmavaadet, kasutavad nad palju teavet, millest osa on kasulik ja valgustav ning osa vale, petlik ja manipuleeriv. 21. sajandil on suur osa sellest teabest veebis või edastatud sotsiaalmeedias.

Tänapäeva maailmas võib desinformatsioon levida oluliselt kaugemale, kiiremini, sügavamale ja laiemalt kui tõeline teave. Meie digimaailmas ei pruugi kõige tulemuslikumad teabeedastajad olla üldsegi mitte koolitatud spetsialistid, nagu ajakirjanikud, vaid sageli need, kes on internetis kõige esimesed, kõige kiiremad ja kõige laiemalt levivad, kasutades oma publikuni jõudmiseks personaliseeritud sõnumeid. Desinformatsioon võib kahjustada üksikisikuid, rühmi ja ühiskonda. Samuti võib see ilmuda paljudes vormides (vt mõned näited allpool **4. tekstikastis**). Igasuguse desinformatsiooni põhiomadus on aga see, et väljamõeldisi, valeteavet ja arvamusi reklaamitakse kui fakti ja „tõde“.

[6] Stsenaariumid on võetud erinevatelt kallutatud meedia veebisaitidelt. Euroopa Komisjon ei võta nende näidete õigsuse kohta ametlikku seisukohta.

5. tegevuskava. Fakti ja arvamuse eristamine

Mängige õpilastega mängu „Fakt või arvamus“. See on väga lihtne ja mänguline viis, et mõista, mis on faktid ja arvamused, ning sobib nii põhi- kui ka keskkooli õpilastele. Esitage õpilastele kümme eelnevalt valitud väidet, mis on kas faktid või arvamused (näiteks: „väljas on null kraadi“ versus „väljas on liiga külm“). Selliseid lauseid leiab internetist hõlpsasti (kasulik kasutamiseks edaspidi). Õpilased peavad otsustama, millised väited on faktid ja millised arvamused. Õpilased peaksid oma seisukohta ka argumenteerima. Seda tegevust võib laiendada ja küsida, kuidas õpilased kindlaks teevad, mis on fakt ja mis on arvamus.

Sarnast harjutust saab teha, vastandades teaduse ja pseudoteaduse. See sobiks paremini veidi vanematele õpilastele.

8. nõuanne. Allikate kontrollimine

Kui sageli kontrollivad õpilased oma uudisvoos artikleid lugedes allikat? Kas nad üldse kontrollivad, kas esitatud faktid on tõesti õiged? Kui jah, siis kuidas nad seda teevad?

Arutage õpilastega, mis vahe on meediaväljaannete kutselistel ajakirjanikel ja kodanikuajakirjanduse viljelejatel.

Hoiatus: (noored) inimesed peavad sedalaadi petliku sisu suhtes valvsad olema!

Väär omistamine: ehtsad pildid, videod või tsitaadid on võetud teistest sündmustest

Väljamõeldud sisu: väljamõeldud sisu, mis on mõnikord kombineeritud tõelise sisuga

Võltsallikad: näiteks veebisaidid, ajaveebid või Twitteri kontod, mis esinevad tuntud kaubamärgi nimel või isikuna või (kooli)sõbrana

Võltsseos: sisu ei vasta pealkirjale/juhtkirjale

Vale kontekst: edastatav teave on põhimõtteliselt täpne, kuid ebatäpses kontekstis

Muudetud sisu: sisu, näiteks statistilisi andmeid, graafikuid, fotosid ja videoid on muudetud või n-ö tohterdatud. See hõlmab odavvõltsinguid ja süvavõltsinguid

Relvana kasutatav kuriinfo: liialdatud, ebaproportsionaalselt paisutatud faktid

Kuulujuttudel põhinevad järeldused: karmid järeldused, mis põhinevad kuulujutuna esitatud teabel

Kaaluda võib alternatiivseid tegevuskavasid

- Paluge õpilastel, kes on jagatud väikestesse rühmadesse, minna mitmesse meediakanalisse ja lugeda mõne sotsiaalse probleemi kohta (nt kliimamuutused). Paluge neil lugeda üht või mitut eelnevalt valitud artiklit ja otsustada, mis on neis artiklites arvamus ja mis fakt. Kas faktid on artiklites järjepidevad? Kuidas on arvamustega?
- Paluge õpilastel kirjutada (argumenteeriv) essee neid huvitavast sotsiaalsest probleemist ja andke neile ülesanne lisada esseesse nii faktide kui ka arvamusi.
- Korraldage õpilastega ajurünnak. Paluge neil loetleda kõik omadused, mis neile pähe tulevad, kui nad näevad sõna „fakt“ ja nad kuulevad sõna „arvamus“. Mida nad tajuvad sarnasuste ja erinevustena?

4. tekstikast. Mõned desinformatsiooni erivormid – võimalused õpetajatele ja haridustöötajatele teatavates õppeainetes

Odavvõltsinguid loovad üha enam noored ise. Näiteks selleks, et kedagi (küber)kiusata, võib õpilane või õpilaste rühm võtta ühe õpilase (nende sihtmärgi) näopildi ja lisada selle kellegi teise kompromiteerivale fotole ning seejärel levitada võltspilti sotsiaalmeedia kanalites. Sellel võivad olla rasked tagajärjed, eriti just kiusatavale inimesele. Näitamaks kui kerge on odavvõltsingut teha, võivad kunstiõpetajad seda teemat (ettevaatuse seisukohast rääkides) klassiruumis kajastada. Lisateavet leiate hoiatusest „Töö käigus õppimine".

Pseudoteadus koosneb väidetest, uskumustest või tavadest, mis väidetavalt on nii teaduslikud kui ka faktilised, kuid need ei vasta teaduslikule meetodile. Kuna selline desinformatsioon on igapäevane nähtus, on teadusainete õpetajatel võimalus õpilastele selgitada, mis eristab teadust pseudoteadusest.

Eriti just ajaloo ja kodanikuõpetuse õpetajad võivad rääkida sellest, kuidas vandenõuteooriad või pettused tekivad ja kuidas neid on ajaloos poliitilise relvana kasutatud. Õpetajad/haridustöötajad võivad osutada ka paljudele kaasaegsetele vandenõuteooriatele. Oluline on juhtida õpilaste tähelepanu sellele, et vandenõusid tõepoolest leidub, kuid paljud vandenõuteooriad, mida meedias levitatakse, on väljamõeldised ja teenivad sageli varjatud poliitilisi eesmärke. Vt hoiatus allpool.

Desinformatsiooni omadused

Desinformatsioon võib ilmuda paljudes kontekstides ja erinevatel platvormidel. Osa sellest on sihitud ja mõeldud just noorte mõjutamiseks. Desinformatsioonile on üldiselt omane (allpool lisatud lühikese **6. tegevuskava** jaoks), et selle puhul:

1. mängitakse sihikule võetud inimese emotsioonidel; tehakse loogiline ja kriitiline mõtlemine inimese jaoks raskemaks;
2. rünnatakse vastast – propageerib tegelikkuse kohta „meie versus nemad" vaateid;
3. lihtsustatakse fakte ja jäetakse kontekst kõrvale;
4. korratakse sama ideed ikka ja jälle;
5. ignoreeritakse faktide nüansse, esitades ainult asja ühe külje;
6. manipuleeritakse pilte mitmel moel, näiteks retušeerides ja kärpides;
7. võetakse pildid nende algsest kontekstist välja ja kombineeritakse neid uute tähenduste loomiseks teiste piltide, muusika/helide ja tekstidega;
8. kasutatakse ära tuntud inimesi ja kuulsusi, keda sihtrühm imetleb;
9. kasutatakse üha enam odav- ja süvavõltsinguid;
10. seistakse vastu tõenditele, millega üritatakse desinformatsiooni ümber lükata.

6. tegevuskava. Teabe hindamine

Valige üks või mitu teksti, mis sisaldavad selgelt desinformatsiooni ja mille kohta on olemas kättesaadavad ja hõlpsasti juurdepääsetavad vastutõendid. Otsimisel võivad abiks olla faktikontrolli saidid. Paluge õpilastel teksti (tekste) uurida ja küsige neilt, kas nad suudavad eespool kirjeldatud tunnused üles leida. Õppimise tõhustamiseks paluge neil teha seda esmalt üksi ja seejärel väikestes rühmades.

Miks desinformatsiooni luuakse ja levitatakse?

Kui õpilased on mõistnud desinformatsiooni määratlust, kerkivad sageli sellised küsimused nagu: *miks inimesed loovad desinformatsiooni, mis on nende motiivid?* Võite aidata neil sellistele küsimustele vastata.

Õpilaste jaoks on oluline teada, et desinformatsiooni tekkimisel ja levikul on mitu põhjust. Ideaaljuhul saavad õpilased seda teemat ise uurida (vt **7. tegevuskava**), kuid õpetajana on ülioluline anda pärast sellist ülesannet tagasisidet ja selgitada, et teatavad isikud või rühmad loovad desinformatsiooni, et teisi mõjutada. Seda võidakse teha ideoloogilistel põhjustel, et veenda inimesi teatava poliitilise arvamuse õigsuses ja et teenida rahalist kasu. Seoses mõne leebema desinformatsiooni juhtumiga võiksite mainida, et see võib olla loodud meelelahutuseks (nt teatavad satiirivormid) ja sellistel juhtudel on petmise eesmärk saada juurde jälgijaid. Seetõttu on oluline, et õpilased tunneksid erinevaid desinformatsiooni loomise ajendeid, selle vorme ja võimalikku kahju, mida see võib põhjustada.

Kaaluge võimalust....

- rääkida õpilastega (esmalt abstraktselt, siis isiklikumalt, kui rühma õhkkond lubab) sellest, milline veebiinfo tekitab selliseid emotsioone nagu viha, kurbus, uhkus, ärevus;
- arutada õpilastega, mis võiks ajendada neid sisu järele mõtlemata jagama; küsida, kas neil on tuua näiteid isiklikust kogemusest; tuletada neile meelde, et tugevad emotsioonid, nagu rõõm või viha, muudavad ratsionaalse ja kriitilise mõtlemise raskemaks;
- arutada allika hindamise tähtsuse üle. Usaldusväärsete allikate jaoks on hea rusikareegel see, et nad viitavad läbipaistvalt sellele, kust nende teave pärineb.

7. tegevuskava. Desinformatsiooni loomise põhjuste uurimine

Selle asemel et selgitada õpilastele, miks desinformatsiooni luuakse, paluge neil seda internetis uurida. Seda võib teha üldisema ülesandena või määrata väikesed rühmad tegema uuringut põhjuste kohta, miks inimesed (või organisatsioonid) võivad soovida levitada desinformatsiooni näiteks COVIDi, kliimamuutuste, pagulaste ja rändajate, usuvähemuste, seksuaalvähemuste, naiste jne kohta. Paluge väikestel rühmadel oma leide üksteisele tutvustada. Millised on ühised jooned ja erinevused?

Nooremate õpilaste jaoks võite valida kergemaid ja vähem keerukaid teemasid, mida on lihtsam käsitleda.

! Enne kui palute õpilastel seda teha, oleks hea ettevalmistuseks teemat kõigepealt ise uurida, et saaksite klassis vestlust paremini juhtida.

Õpilastele on kasulik teada, et mõnel juhul võib desinformatsiooni levitamine tuua mõnele inimesele majanduslikku kasu. Nende hulka kuuluvad sotsiaalmeedia nn mõjutajad ja loojad, keda nad võivad jälgida ning kes teenivad raha internetis sisu avaldamise eest.

Mida suurejoonelisem ja vastuolulisem internetis ja sotsiaalmeedias avaldatud info on, seda suurem on tõenäosus, et inimesed seda loevad ja jagavad, mis tähendab, et uudise loojad saavad rohkem reklaamitulu. Vale ja/või eksitava teabe levitajad püüavad võimalikult palju inimesi seda jagama panna. Tõhus vahend desinformatsiooni levitamiseks rahalise kasu saamise eesmärgil on valeuudiste saidid, mis on loodud tõelise uudistesaidi koopiana.

9. nõuanne. Asjade muutmine

Ideaaljuhul peaks probleemi teadvustamine – st et desinformatsioon on ulatuslik, levib kiiresti ja põhjustab kahju – viima mõtisklemiseni selle üle, kuidas desinformatsiooni ennetada ja kummutada. Sellise mõtiskluse ja sellele järgneva arutelu tulemusel esitavad õpilased vastutuse kohta üldisi väiteid, ka seetõttu, et nad ei näe alati, milline võiks olla nende roll. Kui veenda neid selles, et nemad saavad midagi ära teha, võib see viia konkreetse klassi- ja koolitegevuseni, et töötada välja strateegiad, mille eesmärk on hakata desinformatsioonile vastu (vt teised näited selles osas).

Kaaluge võimalust...

esitada õpilastele, kui nad on kindlaks teinud, et desinformatsioon tekitab erinevaid ohte, vastutuse kohta järgmised küsimused.

a. Milline on meedia roll ja vastutus desinformatsiooni levitamises? Milline on tehnoloogia kasutajate endi roll ja vastutus? Kuidas on sotsiaalmeedia või meediaettevõtetega?

b. Kas nad on teadlikud desinformatsiooni piiramise erinevatest ühiskondlikest jõupingutustest? Kas nad nõustuvad nende jõupingutustega (nt mitmesugused inimõigustega seotud probleemid, nagu tsensuur – need tuleb esimesena ühiskondlikesse jõupingutustesse lisada)?

c. Milline on sotsiaalmeedia ja muude platvormide roll ja vastutus desinformatsiooni peatamisel?

d. Milline on valitsuse roll desinformatsiooni peatamisel? Vaadake üle meetmed, mida võtavad kohalikud omavalitsused või mida võtab riigi valitsus: kas teha saaks rohkem? Kas õpilased on valitsuse jõupingutustest teadlikud?

e. Mida faktikontrollijad saavad teha või mida nad teevad desinformatsiooni tõkestamiseks?

f. Milline on tehnoloogiakasutajate, näiteks õpilaste endi ning kogukonna roll ja vastutus? Kas neil võiks olla selles roll?

Desinformatsiooni võidakse levitada ka ideoloogilistel eesmärkidel. Näiteks äärmusrühmitused püüavad desinformatsiooni abil inimesi enda poole võita ja uusi liikmeid värvata. Teine ideoloogilistel eesmärkidel leviva desinformatsiooni vorm on valitsuse desinformatsioon. Selline desinformatsioon võib olla loodud riigi huvide edendamise eesmärgil ja mõeldud avaliku arvamuse mõjutamiseks (oma või teises riigis). Selline desinformatsioon võib süvendada lõhesid ühiskonnas, demoniseerida teatavaid vähemusi ning avaldada mõju ka teistele riikidele. Äärmuslikumal kujul võib see olla ettekääne sõja alustamiseks ja sõja õigustus.

8. tegevuskava. Arutlemine meediavabaduse üle

Arutage õpilastega, kas vabas meedias on desinformatsiooni tõenäosus väiksem kui valitsuse tsenseeritud meedias. Võite vaadata ka ajakirjandusvabaduse indeksit ja näidata oma õpilastele, millisel kohal on teie riik meediavabaduse arvestuses. https://rsf.org/en/index. Sait on kuues keeles, küllaltki pildiline ja väga vähese tekstiga.

Hoiatus: töö käigus õppimine

Töö käigus õppimine on suurepärane kogemuslik süvaõppe meetod ja mõnel õpetajal/haridustöötajal võib tekkida mõte lasta õpilastel ise desinformatsiooni luua. Näiteks võib kunstiõpetaja paluda õpilastel luua digitehnoloogia abil odavvõltsinguid, et näidata, kuidas neid luuakse. See võib aidata paremini mõista, kuidas odavvõltsinguid luuakse, kuid sellega kaasnevad riskid. On oht, et õpilased kasutavad selliseid uusi oskusi sobimatul viisil (nt teiste õpilaste küberkiusamiseks). Näiteks annab odavvõltsing õpilastele võimaluse lisada kompromiteerivale fotole teise inimese nägu ja levitada seda pärisfoto pähe. Sama mure tekib ka siis, kui õpilastel lastakse pilte muuta, et näidata, kuidas seda tehakse. Oluline on keskenduda sammudele, mida õpilased saavad desinformatsiooni vastu astuda (lahendustele orienteeritus).

Mis on faktikontroll?

Nagu on öeldud käesolevate suuniste määratluste osas, on faktikontroll protsess, mille käigus kontrollitakse, kas teave on tõde või vale. Seda saab teha mis tahes liiki meediaga (ja näiteks nii teksti kui ka piltide puhul). Teabe usaldusväärsuse kindlakstegemiseks võib esitada järgmised küsimused. *Kes on autor? Millised on tõendid ja mida ütlevad teised usaldusväärsed allikad – ühtlasi, mis on usaldusväärsed allikad?* Faktide kontrollimisel on sageli kasulikud tekstiotsing ja kujutiste pöördotsing. Sellised otsingud võivad aidata kindlaks teha, kas tekst on täpne või pilti on muudetud ja/või kontekstist välja võetud. Faktikontrollist on kasu nii enne kui ka pärast teabe avaldamist.

Kaaluge võimalust...

- tutvustada õpilastele asjakohaste kohalike faktikontrollijate või rahvusvaheliste faktikontrollijate veebisaite, kui need on teie keeles kättesaadavad;
- kutsuda klassi/kooli külalisesinejaid rääkima desinformatsioonist ja faktikontrollist;
- näidata õpilastele veebis olevaid (eakohaseid) videoid, et selgitada, mis on desinformatsioon ja faktikontroll; paluda neil videoid võrrelda ja vastandada;
- uurida välja, millised kohalikud, riiklikud või rahvusvahelised valitsusvälised organisatsioonid saavad faktikontrollis abi pakkuda, ja võtta nendega ühendust. Üha rohkem valitsusväliseid organisatsioone on sellele spetsialiseerunud ja paljud teevad koostööd koolidega;
- osaleda kooli või klassiga riiklikel ja rahvusvahelistel üritustel, nagu rahvusvaheline faktikontrolli päev (tavaliselt aprilli alguses). See link viib teie keeles oleva teabe juurde.

9. tegevuskava. Faktikontrolli tegemine

Selleks et näidata teema olulisust, paluge õpilastel teha faktikontroll sel päeval või nädalal meedias avaldatud väidetele. Teil tuleb nad juhtida mõne eelnevalt kindlaks tehtud allika juurde. Seda tööd tehes – kas üksi või väikestes rühmades – võivad õpilased esitada endale järgmisi küsimusi:

- MILLISEID allikaid saan/saame usaldada?
- KUST selliseid allikaid leida?
- Kas infoga püütakse esile kutsuda emotsioone? MILLISEID?
- KUIDAS see info mõjutab minu/meie tundeid ja arvamusi (kas see minu/meie puhul õnnestub ja miks või miks mitte)?
- KUIDAS saan/saame seda infot teistele kasutajatele vastutustundlikult jagada?
- MIKS see artikkel kirjutati, mis oli selle eesmärk?
- MILLISELE lugejale see artikkel kirjutati (sihtrühm)?
- KUIDAS saan/saame ristkontrollida, kas see info on tõene või väär?
- Kui tegemist on uudisartikliga, siis KUIDAS see inimeste tähelepanu köidab (näiteks tugevad värvid, paljastavad pildid, suured pealkirjad, hüüumärgid)?

Mis on ümberlükkamine?

Ümberlükkamine toimub pärast fakti, seega pärast valeteabe ilmumist. Eesmärk on valeinfot parandada ja hoida teisi uskumast seda, mis on tõendatavalt valeinfo. Need, kes teavet loevad või näevad, nö näevad fakti ja/või tõe pähe esitatu läbi. Väärinfo ja desinformatsiooni ümberlükkamiseks saab kasutada faktikontrolli strateegiaid.

Mis on ennetav ümberlükkamine?

Ennetav ümberlükkamine on protsess, mille käigus inimesi hoiatatakse ette, et nad on seatud valeteabe sihtmärgiks. Selle põhjendus on, et „kergem on haigust ennetada kui haigust arstida“. Ennetavat ümberlükkamist võib õpilastele õpetada, pakkudes neile enne konkreetse teema kohta faktilist ja põhjalikku teavet ning tutvustades seejärel sama teema kohta olemasolevat desinformatsiooni. Samuti võib neile ette öelda, mis laadi desinformatsiooni oodata.

Kaaluge võimalust...

- küsida õpilastelt, milliseid kuulu- ja klatšijutte nad teavad (ja on valmis neid näpuga näitamata jagama). Küsige, miks on neid nii raske ümber lükata;
- rääkida kolleegidega sellest, mis liiki desinformatsioonikampaaniad nende hinnangul sotsiaalsete probleemide ümber lähiajal toimuvad. Mis liiki desinformatsiooni nad prognoosivad? Mõelge välja mõned õppeaineteülesed tegevused, mis hõlmavad ümberlükkamist.

10. nõuanne. Töö õpilastega desinformatsiooni ennetava ümberlükkamise ja ümberlükkamise kallal

Õpetajana/haridustöötajana nõuab ümberlükkamise ja ennetava ümberlükkamise teemaga töötamine häid klassijuhtimise oskusi, kuna õpilased võivad mõnda valeteavet uskuda. Selleks et vältida õpilaste vastuseisu ja mitteosalemist, millest on juttu osas *„Taust“*, võiksite alustada õpilaste jaoks suhteliselt vähevastuolulistest küsimustest. Esialgu võivad need käsitleda valeteavet, kuulujutte või kumu, mida levitati ammu enne nende sündi (nt moraalipaanika nõidade pärast keskajal), või valeinfot, mis on kaugel tegelikkusest (mõnes riigis levib müüt, et krabi söömine muudab lapse üleannetuks). Sellise valeteabe ümberlükkamine – kogu hilisema tarkuse ja teadusega – on suhteliselt lihtne ja õpilastele ohutu. Õpilastele kasulik tegevus on selline teave tõendite ja teaduse abil ümber lükata.

Kui õpilased on ümberlükkamise olemusest aru saanud, võib paluda neil sama teave ennetavalt ümber lükata, kui see peaks uuesti ilmuma. Samuti võib neilt küsida, kas lähenemisviis, mida nad ümberlükkamise ja ennetava ümberlükkamise jaoks kasutasid, on sarnane või erinev.

Teabe usaldusväärsuse hindamine ning seaduslike allikate kindlakstegemine ja kasutamine

Mida see tähendab ja miks on see tähtis?

Faktikontroll, ümberlükkamine ja ennetav ümberlükkamine on seotud (õpilaste) võimega hinnata teabe täpsust, kasutada seaduslikke allikaid ja hinnata teavet kriitiliselt. Õpilastele esitatakse iga küsimuse peale miljoneid vastuseid ning teile võib tunduda keeruline aidata neil eristada fakte, arvamusi ja desinformatsiooni (ja väärinfot). Töö õpilastega, et õpetada neid, kuidas digimaailmas orienteeruda, on kindlasti keeruline, kuid samas on see ka võimalus rõhutada eeliseid, mida annab oskus leida veebist täpset ja harivalt rikastavat teavet. Õpilastele usaldusväärse teabe kindlakstegemiseks vajalike vahendite andmine tähendab anda neile võtmed väärtuslikku teabemaailma. Ühtlasi tähendab see, et neil on vaja põhiteadmisi desinformatsiooni loomise ja levitamise kohta.

Desinformatsiooni eri mõõtmete mõistmine

Desinformatsiooni tehnilised aspektid

Enamik õpilasi teab, kuidas kasutada digiseadmeid, kuid mitte seda, kuidas kasutada neid vastutustundlikult või kuidas nüüdisaegne tehnoloogia muudab desinformatsiooni levitamise lihtsaks. Näiteks tehisintellekti, mis on võimas vahend desinformatsiooni ja väärinfo tõkestamiseks, võidakse süvavõltsingute loomiseks ka kuritarvitada. Veebis võivad ebatäpset teavet levitada robotite võrgud. Desinformatsiooni tehniliste aspektide mõistmine annab arusaama, kuidas desinformatsioon tegelikult toimib.

10. tegevuskava. Õpilastega desinformatsiooni tehnoloogiliste aspektide üle arutlemine

Alustuseks võite lihtsalt klassis küsida, kas õpilased arvavad, et digiseadmetega seotud tehnoloogia võib tõepoolest desinformatsiooni levitada, ja miks nad nii arvavad. See võib luua lähtestsenaariumi, millega saate töötada. Ka võib see aidata hajutada müüte ja valearusaamu. Sellise tegevuse võib ette võtta juba põhikoolis.

Kaaluge võimalust...

- küsida õpilastelt, kas nad teavad, kuidas algoritmid, klõpsulõksud ja robotid töötavad (tehnoloogilisest küljest);
- paluda õpilastel seda uurida (selle asemel et neile ise vastused anda); paluda neil näiteks minna internetti ja leida 1–2 lühivideot, mis nende arvates seda hästi selgitavad. Valige klassile näitamiseks üks-kaks videot;
- uurida üha levinumaid veebipõhiseid õppemänge, mis annavad õpilastele ja teistele ülevaate desinformatsiooni toimimisest.

Desinformatsiooni eetilised aspektid

Lisaks desinformatsiooni tehnilistele aspektidele võib õpilastega desinformatsiooni eetiliste aspektide üle arutlemine anda täielikuma pildi nii desinformatsiooni toimimisest kui ka sellest, kuidas desinformatsioon võib olla kahjulik, millist kahju see võib tekitada üksikisikutele ja ühiskonnale ning milline on nende enda vastutus digivaldkonnas, eriti nende kohustus mitte jagada desinformatsiooni ja teisi selle eest hoiatada.

11. nõuanne. Seostamine inimõigustega

Arutamine inimõigustega seotud küsimuste, nagu ajakirjandusvabadus, sõnavabadus ja teabevabadus, ning selle üle, kuidas ja miks sotsiaalmeedia platvormid sisu kureerivad, võib anda õpilastele lisateavet desinformatsiooni ja selle levitamisega seotud probleemide kohta.

Võite kasutada erinevaid arutelu-, dialoogi- ja kajastamismeetodeid, et panna õpilased ainega aktiivselt tegelema. Näiteks paluge õpilastel arutada teatavatele inimestele sotsiaalmeedias osalemise keelu kehtestamise või teatava sisu blokeerimise plusse ja miinuseid. Millised on nende seisukohad? Milliseid argumente nad kasutavad? Võite anda tagasisidet teatava desinformatsiooni peatamiseks võetud meetmete seaduslikkuse kohta. See tähendab küll seda, et tuleb värskendada mälu küsimuses, milline see seadus on.

Kaaluge võimalust...

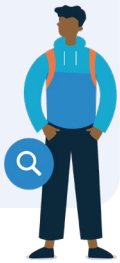
- uurida desinformatsiooni leviku piiramist käsitlevaid hiljutisi ELi poliitikaalgatusi (nt ELi 2022. aasta „Desinformatsiooni käsitlev tegevusjuhend“,[7] digiteenuste määrus[8] ja digiturgude määrus[9]);
- paluda õpilastel avaldada arvamust eespool nimetatud algatuse kohta (eriti keskkooliastme õpilaste puhul), töötades kas väikestes rühmades või kogu klassiga;
- paluge õpilastel kõigepealt reklaame vaadata ja küsida, mida reklaamijad soovivad saavutada ja miks. Kas see erineb desinformatsioonist? Kuidas?;
- küsida õpilastelt, kuhu nad tõmbavad sõnavabaduse piiri; kas sõnavabadus peaks olema lubatud, isegi kui sellega kaasneb tõendatavalt vale teave ja kahju;
- kavandada koos õpilastega kampaania, et hoiatada teisi koolikogukonna liikmeid parajasti enam levivate desinformatsiooni väljenduste eest.

Desinformatsiooni ökonoomika

Nagu osa alguses öeldud, võib desinformatsiooni levitamine anda majanduslikku kasu. Võite alustuseks õpilastelt küsida, millistel ettevõtetel võiks olla soov sihtida sellise teabega nende vanuserühma.

11. tegevuskava. Õpilastega desinformatsiooni ökonoomika üle arutlemine

Võite alustada aruteluga, küsides õpilastelt nende hobide, huvide ja arvamuste kohta. Arvestades nende meeldimisi ja mittemeeldimisi, küsige õpilastelt, kellel võiks olla huvi neile midagi turustada. Mida loodavad need ettevõtted või organisatsioonid saavutada? Kuidas nad seda teevad? Kuidas aitavad sotsiaalmeedia algoritmid neil seda saavutada? Sellist tööd saab teha näiteks ajurünnakuna või töötades esmalt väikestes rühmades.

Kaaluge võimalust...

- kaubanduse teenuseid. Kas nad on neid kasutades kuidagi petta saanud? Millised need pettused on olnud? Miks peaksid ettevõtted kasutama pettust?;
- küsida õpilastelt, millised ettevõtted võiksid soovida nende vanuserühma turunduse kaudu sihtida. Kui õpilased soovivad, võite rääkida ka nende isiklikest kogemustest;
- küsida õpilastelt, kas nad teavad, mis on andmepüük. Kui ei tea, siis selgitage. Millist kahju andmepüük tekitab?;
- küsida õpilastelt, kas nad teavad, kuidas sotsiaalmeedia platvormid raha teenivad. Kui nad ei tea, siis selgitage; küsida õpilastelt, kas nad teavad, mis on algoritm. Kui ei tea, siis selgitage. Kas nad oskavad arvata, millist mõju avaldab algoritmide kasutamine veebikogemuse isikupärastamiseks (sealhulgas isikupärastatud reklaamidega) üksikisikutele ja ühiskonnale? Neile ja nende eakaaslastele?

[7] https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation

[8] https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package#:~:text=The%20Digital%20Services%20Act%20and,level%20playing%20field%20for%20businesses

[9] https://competition-policy.ec.europa.eu/sectors/ict/dma_en

Mõned desinformatsiooni kognitiivsed ja emotsionaalsed mõõtmed

Üks põhjus, miks võib olla keeruline veenda inimesi teatava teabe ebaõigsuses, on seotud levinud kognitiivsete ja emotsionaalsete, kuid samas väga inimlike mehhanismidega, mis võivad tekitada meis vastuseisu korrigeerivale teabele. Sageli ei ole võimalik inimesi veenda nende seisukohtade ekslikkuses faktide ja tõe esitamisega. Ka ei pea paljud meist ennast desinformatsiooni suhtes kuigi vastuvõtlikuks. Seetõttu on oluline, et noored arendaksid avatud mõtteviisi, võtaksid omaks, et tõelisusel on palju kihte ja et keerulistele küsimustele ei olegi lihtsaid vastuseid.

5. tekstikast. Peamised kognitiivsed ja emotsionaalsed mehhanismid, mis võivad takistada (noortel) inimestel aktsepteerimast tõendeid, mis on nende arvamustega vastuolus

Vajadus kuuluvuse ja sotsiaalse identiteedi järele: kõik me oleme oma isiklike tõekspidamiste ja väärtustega isiksused, kuid me oleme ka sotsiaalsed olendid, kellel on tugev vajadus kuuluda sotsiaalsetesse rühmadesse. Me saame sotsiaalsetesse rühmadesse kuulumisest palju kasu ja oleme tavaliselt valmis oma rühmaidentiteedi säilitamiseks ohvreid tooma (sealhulgas ignoreerima tõendeid, mis seavad meie seisukohad kahtluse alla).

Kinnituskalduvus ja tagasilükkamiskalduvus: kinnituskalduvus (confirmation bias): igas vanuses inimestel on alateadlik psühholoogiline soov leida kinnitust oma olemasolevatele uskumustele, mitte teavet, mis võiks nende uskumustega vastuolus olla või neid komplitseerida; tagasilükkamiskalduvus (disconfirmation bias): inimeste kalduvus ignoreerida või lükata tagasi teavet ja väiteid, mis seavad nende uskumused kahtluse alla, isegi kui need on ilmselgelt tõesed.

Kujuteldava üksmeele efekt: (noored) inimesed kalduvad üle hindama seda, kui palju on teisi, kes nende (ekslike) tõekspidamistega nõustuvad.

Kaasajooksuefekt: ideed või uskumust järgitakse, sest kõik paistavad seda tegevat.

Naiivrealism: inimeste kalduvus uskuda, et me ise oleme ümbritseva tõlgendamisel ratsionaalsed, objektiivsed ja erapooletud ning teised on kas irratsionaalsed, erapoolikud või valesti informeeritud.

Jätkuva mõju efekt: nähtus, mis seisneb selles, et ümberlükatud (des)informatsioon mõjutab jätkuvalt meie käitumist ja uskumusi. Inimesed tuginevad teabe tõlgendamisel, põhjendamisel ja otsuste tegemisel jätkuvalt valeteabele. On leitud, et iseäranis kehtib see vandenõuteooriate puhul (vt selgitus vandenõuteooriate kohta).

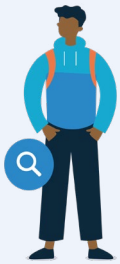
12. tegevuskava. Vandenõuteooriate üle arutlemine

Paluge kõigepealt õpilastel internetist uurida, mis on vandenõuteooriad, ja juhatage nad (nõuab õpetajatelt ettevalmistustööd) vanade vandenõuteooriate juurde, mis ei ole tänapäeva maailmas kuigivõrd vastuolulised. Kes neid teooriaid levitab? Kuidas neid levitati? Miks neid levitati, millistel eesmärkidel? Millised olid tagajärjed? Milline roll on kuulujuttudel, klatšil ja eelarvamustel? See eneseavastamise protsess võib viia sügavama mõistmiseni.

Paluge õpilastel välja selgitada, mida on kõigis neis vandenõuteooriates ühist. Milliseid emotsioone need tekitasid?

Seejärel küsige õpilastelt, kuidas erinevad need vandenõuteooriad enamikust muust desinformatsioonist.

Küsige õpilastelt, kuidas teha vahet tõelistel vandenõudel (need on olemas) ja neil, millel ei ole tegelikku alust.

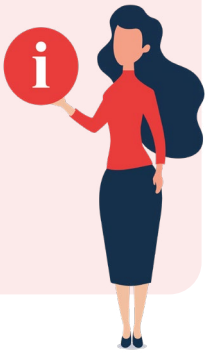

Hoiatus: vandenõuteoorite üle arutlemine

Vandenõuteooriad on desinformatsiooni eriliik ja võivad olla eriti vaidlustuskindlad, vaatamata faktide ja tõendite kasutamisele. Sellise olemuse tõttu on neid raske ümber lükata. Samuti on neil eriline kalduvus tekitada mõju, millele oleme viidanud kui jätkuva mõju efektile. Seetõttu võib õpilastega vandenõuteooriate käsitlemine nõuda sageli suuremat tähelepanelikkust.

Tavaliselt on vandenõuteooriate põhiomaduseks see, et

- nende abil püütakse manipuleerida arvamuste ja veendumustega;
- need ei ole lihtsalt seosetud valeinfo killud, vaid on seotud laiema ühiskondliku arusaamaga sellest, mis on maailmas hea ja halb;
- nendes määratletakse kannatanud (sageli oma sotsiaalne rühm) ja pahategijad (teised);
- sageli püütakse tugevdada rühma kuulumise tunnet (meie versus nemad) ja esitatakse varjatud üleskutse tegutsemisele;
- negatiivsetes sündmustes süüdistatakse tabamatuid, varjatud ja salajasi n-ö realiteete ja organisatsioone;
- nendes eeldatakse, et võimu omavad inimrühmad hoiavad asju meie eest salajas ja üritavad kahju tekitada;
- sageli on faktid segatud valedega, et saavutada suuremat mõju;
- need mängivad emotsioonidel ja on vastupidavad igat liiki tõenditele;
- need võivad tuua majanduslikku või poliitilist kasu valevandenõuteooriate levitajatele.

8. Digikirjaoskuse hindamine ja väärtustamine koolis ja klassis: konkreetsed juhised õpetajatele ja haridustöötajatele

Õpilaste hariduslike edusammude hindamine on Euroopa koolide tegevuse põhiline ja vajalik osa ning üks olulisi ülesandeid, mis teil õpetajana/haridustöötajana on. See kehtib ka õpilaste digikirjaoskuse taseme hindamise kohta.

Kuna digikirjaoskus on suhteliselt uus haridusvaldkond, võib see olla keeruline ülesanne. Digikirjaoskusega seotud pädevus koosneb teadmistest, hoiakutest ja oskustest. Seetõttu peaks õpilaste mis tahes terviklik hindamine olema mitmetahuline ja hindamisel tuleks püüda mõõta kõiki kolme. Digikirjaoskuse valdamine ja selles tehtud edusammud on kõige paremini seotud nii (lõpp)tulemuse kui ka protsessiga. Kui digikirjaoskust õpetatakse õppeaineüleselt (läbivõpe), mitte eraldi õppeainena, muudab see lisaks ka oskuslikkuse ja edusammude hindamise viisi.

Mida me saame hinnata ja mida me peaksime hindama?

Digikirjaoskuse põhielement on kriitiline mõtlemine, kuna see võimaldab õpilastel muutuda toimetulekuvõimeliseks digikeskkonnas, kus usaldusväärse teabe kõrval ringleb moonutatud ja valeinfo. Põhiküsimus, mida iga õpetaja peab küsima, on see, kas õpilastel on olemas teadmised, oskused ja hoiakud, et digimaailmas tõhusalt toimetada.

Noorte digikirjaoskust võib hinnata järgmiste näitajate alusel: 1) võime eristada fakte arvamustest, 2) võime ära tunda manipuleerimisstrateegiaid, 3) võime teha internetis olevale teabele faktikontrolli, 4) võime kasutada ja luua teavet kriitiliselt, sisuliselt ja loominguliselt ning 5) võime kasutada digiseadmeid tõhusalt.

12. nõuanne. Suhtlemine kolleegidega

Uurige välja, kuidas teie kolleegid digikirjaoskust hindavad ja milliseid vahendeid nad kasutavad. Mõned vahendid on tõenäoliselt usaldusväärsemad ja täpsemad kui teised.

Hindamispraktika liigid

Õpilaste hindamiseks hariduses digikirjaoskuse edendamise raames on palju võimalusi. Levinud viisid täieliku valdamise ja edusammude hindamiseks on teadmiste ja oskuste kontrolltööd, teie antud hinnangud ja õpilaste enesehinnangud, samuti arutlemine kontrolltööde või õpikogemuste tulemuste üle. Õpilaste edasijõudmisest tõese pildi saamiseks võite kasutada ka kontrolltööde ja muud liiki hindamise kombinatsiooni. Õpilaste digipädevuse hindamiseks on olemas juba palju ressursse ja usaldusväärseid hindamisvahendeid. Mõned neist on esitatud **6.–8. tekstikastis**. Selliste vahenditega hinnatakse näiteks täiskasvanute ja õpilaste teadmisi ja oskusi seoses veebiteabe kriitilise analüüsi, võrdlemise ning selle usutavuse ja usaldusväärsuse hindamisega.

13. nõuanne. Õpilaste pädevuse hindamine

Kombineerige õpilaste digikirjaoskusega seotud pädevuse hindamisel suletud küsimusi, avatud küsimusi ja lühiesseid.

Õpilaste **teadmiste** hindamine võib hõlmata kontrolltöö küsimusi, milles palutakse õpilastel loetleda usaldusväärseid veebiallikaid erinevate teemade jaoks, kirjeldada arvamusloo ja faktiuudiste erinevust, teha vahet meediaspetsialistidel ja kodanikuajakirjandusel ning kirjeldada, kuidas algoritmid võivad otsinguid mõjutada.

Õpilaste digikirjaoskusega seotud **oskusi** võib kontrollida hindamistega, milles palutakse neil tuvastada petmiseks ja manipuleerimiseks mõeldud teave võrreldes neutraalse või tasakaalustatud teabega või määrata kindlaks, mis on konkreetse väite, analüüsi või otsuse tõendid. See võib hõlmata hindamisküsimusi, milles õpilastel palutakse hinnata, kui usaldusväärseks nad peavad erinevaid sotsiaalmeedias postitatud artikleid, pealkirju või postitusi (vt näide **6. tekstikastis**). Nende hinnete põhjal saab seejärel arutada, kuidas nende oskusi parandada.

6. tekstikast. Näide hindamisest, millega uuritakse õpilaste võimet tuvastada manipuleerivaid pealkirju

1. Õige või vale? Joonige allolevate pealkirjade järel alla kas „õige“ või „vale.
   a. Valitsus manipuleerib avalikkuse ettekujutusega geenitehnoloogiast, et suurendada inimeste heakskiitu sellistele tehnikatele (õige või vale).
   b. Suhtumine ELi on valdavalt positiivne, nii Euroopas kui ka mujal (õige või vale).
   c. Teatavad vaktsiinid on täis ohtlikke kemikaale ja toksiine (õige või vale)
2. Palun põhjendage oma vastuseid 1. küsimusele – miks peate pealkirju õigeks või valeks? Kuidas saate teada, kas pealkirjad on õiged või eksitavad?

   Märkus: pealkirjad 1a ja 1c on võltspealkirjad ning 1b on tõelise uudise pealkiri. Näited 1a ja 1c on näited vandenõuteooriatest. 1c on emotsionaalselt manipuleeriv. Hea viis teada saada, mis on õige, on küsida eksperdi käest või kontrollida teavet muudest usaldusväärsetest allikatest.

Õpilaste faktikontrolli **oskusi** võib hinnata lateraalse lugemise[10] ülesannetega, hinnata nende oskust teha kujutiste pöördotsinguid ja tekstiotsinguid mitme otsingumootoriga ning oskust desinformatsiooni ümber lükata (nt keerukuse aste). Nende oskust tuvastada muudetud pilte ja süvavõltsinguid saab hinnata, kontrollides, kui oskuslikult kasutavad nad digivahendeid eksitava teabe ümberlükkamiseks.

Mitmel viisil saab hinnata ka õpilaste probleemilahendamise oskusi. Võite anda neile desinformatsiooni stsenaariume ja paluda leida lahendusi. Muu hulgas võib õpilastelt küsida, kuidas nad fakte kontrolliksid, desinformatsiooni ennetavalt ümber lükkaksid või ümber lükkaksid, ning seda tööd hinnata (nt essee, strateegia või isegi midagi loomingulisemat).

7. tekstikast. Näide hindamisküsimustest, millega kontrollitakse õpilaste oskusi teha veebipõhiseid otsinguid lateraalse lugemise abil[11]

Jätke selle ülesande täitmiseks umbes 8 minutit.

Uurite globaalse soojenemise kohta ja leiate selle veebisaidi: https://friendsofscience.org. Palun otsustage, kas see veebisait on usaldusväärne teabeallikas globaalse soojenemise kohta. Kui sellest on abi, võite avada ka uue vahelehe ja teha internetiotsingu.

1. Kas see veebisait on usaldusväärne allikas, kust õppida globaalse soojenemise kohta?
   - Jah
   - Ei
2. Selgitage oma vastust, tsiteerides kasutatud veebilehtedelt saadud tõendeid. Ärge unustage lisada tsiteeritud veebilehtede URLe.

[tühi ruum vastuse kirjutamiseks]

[10] Põhimõtteliselt tähendab lateraalne lugemine loetu kontrollimist lugemise ajal.

[11] Allikas: Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S., Smith, M. D. ja Ortega, T. (2022). Lateral reading on the open Internet: A district-wide field study in high school government classes. Journal of Educational Psychology. Eelveebiväljaanne. https://doi.org/10.1037/edu0000740

Õpilaste digipädevusega seotud **oskusi** saab hinnata ka järgmiselt:

- hinnatakse nende võimet eristada reklaame uudistest või nende suutlikkust leida konkreetse sotsiaalse probleemi uurimisel usaldusväärseid allikaid. Isegi kui õpilased kasutavad digivahendeid iga päev, võivad neil puududa faktikontrolli oskused. Seetõttu võib hindamise ühe osana kontrollida õpilaste digiseadmete kasutamise oskust, kui nad uurivad näiteks alternatiivseid seisukohti, lükkavad ümber valesid ja otsivad internetist teavet (vt näide eespool **7. tekstikastis**);
- kasutatakse portfoolioid. Õpilaste teadmisi sellest, kuidas nn valeuudiseid luuakse, võib kontrollida nii, et õpilastel palutakse luua ise Twitteri libapostitus või valeuudis ning seejärel arutleda, kuidas need lugejatega manipuleeriksid (seda tuleb eelpool nimetatud põhjustel hoolikalt juhtida).

Hinnata saab ka õpilaste **suhtumist** internetiteabesse. Tähtis on, et õpilased ei oleks internetiteavet kasutades naiivsed. Paljud inimesed tunnevad, et on desinformatsiooni suhtes immuunsed ja usaldavad neile tuttavaid allikaid. Seetõttu on oluline hinnata, kui usaldusväärseks nad internetiteavet peavad. Ka peavad nad mõistma usaldusväärsele teabele juurdepääsu tähtsust. Selliseid küsimusi võib hinnata, paludes õpilastel anda hinnang, kui suurt osa internetiteabest nad peavad usaldusväärsuseks, skaalal „kõik" kuni „mitte miski", samuti küsimusega, milles neil palutakse hinnata, kui oluline on nende jaoks juurdepääs usaldusväärsetele uudistele (vt **8. tekstikast** allpool). Digikirjaoskusega seotud produktiivsed **hoiakud** on **hoiakud**, mis seavad kahtluse alla internetiteabe õigsuse, ja positiivne **suhtumine** usaldusväärsetele uudistele juurdepääsu suhtes.

8. tekstikast. Näited hindamistest, millega uuritakse õpilaste suhtumist teabesse.[12]

1. Kui suur osa internetis leiduvast teabest on sinu arvates usaldusväärne?

Kõik ---------- Mitte miski

2. Kui oluline on sinu jaoks tarbida usaldusväärseid uudiseid?

Ei ole üldse oluline ---------- Väga oluline

3. Ma arvan, et peaaegu kõige jaoks on palju valesid viise, kuid ainult üks õige.

Täiesti nõus ---------- Üldse ei nõustu

4. Kõrvale tuleks jätta tõendid, mis on vastuolus sinu väljakujunenud tõekspidamistega.

Täiesti nõus ---------- Üldse ei nõustu

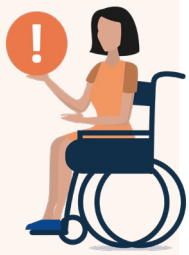
5. Usun, et teistes ühiskondades elavate inimeste erinevad ideed õigest ja valest võivad nende jaoks kehtida.

Täiesti nõus ---------- Üldse ei nõustu

6. Inimesed peaksid alati arvestama tõenditega, mis lähevad vastuollu nende veendumustega.

Täiesti nõus ---------- Üldse ei nõustu

Märkus: 1. küsimusega mõõdetakse, kas õpilased on internetiteabe suhtes naiivsed või skeptilised, 2. küsimusega mõõdetakse õpilaste suhtumist usaldusväärsetesse uudistesse, 3. küsimusega mõõdetakse dogmatismi, 4. küsimusega faktikindlust, 5. küsimusega paindlikku mõtlemist ja 6. küsimusega avatud mõtlemist.

[12] Näidete allikad: Nygren, T. ja Guath, M. (2022). Students Evaluating and Corroborating Digital News. Scandinavian Journal of Educational Research, 66(4), 549–565. doi:10.1080/0031383 1.2021.1897876; Roozenbeek, J., Maertens, R., Herzog, S. M., Geers, M., Kurvers, R. H., Sultan, M. ja van der Linden, S. (2021). Susceptibility to misinformation is consistent across question framings and response modes and better explained by open-mindedness and partisanship than analytical thinking. Judgment and Decision Making. Trükikojas.

Ka õpilaste aktiivne avatud meelelaad on **hoiak**, mille hindamine on tähtis, kuna positiivne suhtumine uute tõendite ja mitmekülgsete vaatenurkade vastuvõtmisse käib käsikäes inimeste suutlikkusega desinformatsioonis orienteeruda. Seda saab hinnata, jälgides erinevates tegevustes, mil määral on õpilased valmis oma seisukohti muutma, kui nad saavad teada, et kindlad tõendid on vastuolus nende endi arvamusega küsimuse kohta. Samuti on tähtis hinnata õpilaste **hoiakuid** veebis ja nende suhtumist sotsiaalmeedia etiketti. See eeldab õpilaste suhtlusstiili jälgimist, kui nad näiteks koos teistega veebis töötavad või nendega arutlevad. Sellisel hindamisel võib muu hulgas jälgida, kas nad algatavad isiklikke rünnakuid, solvanguid, on lugupidamatud või tundetud teiste õnnetuste suhtes.

14. nõuanne. Mõtteid hindamise olemusest

Hindamine läheb kaugemale õpilaste faktiteadmistest või sellest, mis on tõsi ja mis mitte, mis on kallutatud ja mis mitte. Hindamine mõõdab ka seda, kui kriitilise mõtlemisega, kui avatud meelelaadiga õpilased on, kui avatud nad on vastutõenditele ja kui aktiivsed kuulajad nad on. Sellised hoiakud on nende jaoks hädavajalikud, et saada vastutustundlikuks ja aktiivseks kodanikuks.

Kaaluge võimalust...

- hinnata õpilaste teadmisi, hoiakuid ja oskusi nii enne kui ka pärast õpetamist;
- kombineerida mitut mõõtevahendit, eriti neid, mis on osutunud usaldusväärseks;
- kasutada teadmisi, hoiakuid ja oskusi mõõtvaid hindamisvahendeid;
- hoida end kursis uute ja paremate hindamisvahenditega, mis annavad parema pildi õpilaste oskuslikkusest ja edusammudest, eriti kuna digikirjaoskuse valdkond areneb kiiresti;
- anda õpilastele nende pädevuse hindamise põhjal tagasisidet selle kohta, mida on vaja parandada;
- kasutada avatud küsimusi ja ülesandeid, innustades õpilasi enne ja pärast tunde internetis otsinguid tegema;
- püüda hinnata, kui kriitilised on õpilased teabe suhtes, mis on dogmaatiline ja resistentne vastutõenditele (avatud mõttelaadi vastand);
- küsida kolleegidelt, kuidas nad hindavad selliseid hoiakuid nagu avatud meelelaad ja paindlik mõtlemine. Kui nad seda veel ei tee, arutage, kuidas sellist hindamist rakendada.

Hoiatus

Kui kasutate hindamisel desinformatsiooni, veenduge, et õpilased mõistavad, milline teave on õige ja milline on vale. Vastasel juhul võib mõni neist valet uskuma jääda. Veelgi olulisem on see „jätkuva mõju efekti“ tõttu, mida käsitletakse 5. tekstikastis.

Aruteluks, mõtisklusteks ja vaatlusteks võib kasutada digikirjaoskuse enesehinnanguid. Pidades meeles, et õpilased võivad olla ülemäära enesekindlad ega oska oma teadmisi, oskusi ja hoiakuid väga hästi hinnata, võib eneseanalüüsi ikkagi kasutada, et anda olulist teavet selle kohta, kuidas nad iseennast näevad ja kuidas nad saavad areneda. Näide enesehindamise lausetest on allpool **9. tekstikastis**. Need laused on pärit Euroopa Komisjoni vahendist DigCompSAT (DigCompi ajakohastatud versioonis 2.2 nimetatud enesehindamise vahend)[13]. See rahvusvaheline vahend võib teie töös abiks olla.

9. tekstikast. Näited digikirjaoskuse enesehindamise lausete kohta (DigComp 2.1; DigCompSAT).

- Tean, et eri otsingumootorid võivad anda erinevaid otsingutulemusi, kuna neid mõjutavad kaubanduslikud tegurid (teadmised, keskmine tase)
- Kui kasutan otsingumootorit, oskan kasutada selle täiustatud funktsioone (oskus, keskmine tase)
- Tean, kuidas leida veebisaiti, mida olen varem külastanud (oskus, algtase)
- Tean, kuidas eristada turunduslikku sisu muust sisust, mida ma veebis leian või saan (nt tunnen ära reklaami sotsiaalmeedias või otsingumootorites) (oskus, keskmine tase)
- Tean, kuidas tuvastada veebipõhise teabeallika eesmärki (nt teavitada, mõjutada, pakkuda meelelahutust või müüa) (oskus, keskmine tase)
- Kontrollin kriitiliselt, kas veebist leitud teave on usaldusväärne (hoiak, keskmine tase)
- Tean, et osa internetis leiduvast teabest on vale (nt valeuudised) (teadmised, algtase)

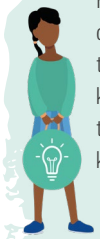
[13] DigCompSAT https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123226

Ka pakub Digcomp 2.2[14] võimalusi hinnata õpilaste oskuslikkust, jälgides ja juhendades õpilaste õppeprotsesse digikirjaoskusega seotud konkreetsete ülesannete kaudu. Õpilaste õppimist võib hinnata, jälgides õpilaste võimet lahendada (keerulisi) ülesandeid, nende autonoomia taset ja kognitiivset taset. Pädevuse vaatlus eeldab hindamisjuhendite väljatöötamist. Hindamisel võite võtta arvesse ülesande keerukust, autonoomia taset, kognitiivset valdkonda (vt joonis 1) või töötada välja üksikasjalikud hindamisjuhendid, võttes arvesse kavandatud tegevust ja konkreetseid antud ülesandeid.

Tase	Ülesannete raskusaste	Iseseisvus	Kognitiivne valdkond
Algtase	Lihtsad ülesanded	Juhendamisega / iseseisvalt ja vajaduse korral juhendamise abil	Meelespidamine
Keskmine tase	Täpselt määratletud ja rutiinsed ülesanded ja lihtsad probleemid/ülesanded ning täpselt määratletud ja mitterutiinsed probleemid	Ise / iseseisvalt ja minu vajaduste järgi	Mõistmine
Edasijõudnu tase	Erinevad ülesanded ja probleemid / kõige sobivamad ülesanded	Teiste juhendamine / teistega kohanemine keerulises kontekstis	Rakendamine /hindamine/loomine

Seda, mida õpilased õppeprotsessi arendamiseks ja toetamiseks vajavad, on parem kindlaks teha, vaadates näiteks seda, kas õpilased on välja töötanud tõhusad otsingumeetodid oma tarbeks (nt populaarsemate filmide nimekirja sirvimiseks), õppimiseks (nt ajaloosündmuste erinevate tõlgenduste uurimiseks) ja tööalastel eesmärkidel (nt sobivate töökuulutuste leidmiseks). Ka saate uurida, kas nad teavad, kuidas tulla toime teabe üleküllusega (nt vale- või eksitava teabe suurenemisega haiguspuhangu ajal), kohandades oma isiklikke otsingumeetodeid ja -strateegiaid.

15. nõuanne. Õpilase uurimisoskuste hindamine

Hinnake õpilaste suutlikkust teha uuringut peamiste digiprobleemide kohta. Näiteks andke õpilastele ülesanne teha internetti kasutades kindlaks, mis liiki tehnoloogiat kasutatakse odavvõltsingute ja süvavõltsingute tegemiseks. Sellised uurimisoskused on õpilastele kasuks kõigis õppeainetes.

Kaaluge võimalust...

- paluda õpilastel ise oma oskuslikkuse ja edusammude taset hinnata; paluda neil seada ka oma digipädevuse taseme eesmärgid;
- kasutada rahvusvahelisel tasandil välja töötatud raamistikke, nagu DigComp 2.2.[15] Kavas on teha see kättesaadavaks kõigis ELi keeltes;
- kasutada vastastikust hindamist ja portfoolioid;
- et väikeste rühmade töö hindamine hõlmab tavaliselt nii rühma kui ka individuaalset hindamist;
- paluda õpilastel välja töötada vastunarratiive desinformatsioonikampaaniatele, mis on suunatud teatavatele haavatavatele kogukondadele. Hinnake koos teiste õpilastega vastunarratiivide tugevust (kui veenvad need on ja miks).

[14] Samas.

[15] https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415

Digikirjaoskusega seotud tulemuslike õppemeetodite hindamine

Lisaks õpilaste pädevuse hindamisele on alati hea teada, kas teie õppemeetoditel on loodetud mõju. Põhimõte on, et alati on võimalik teha paremini. Kui tunnil, õppetükil või programmil on olnud mõju, peaksid õpilased mõne eespool loetletud hindamisküsimusega paremini toime tulema; näiteks eksitavate pealkirjade tuvastamisega või faktide kontrollimisega internetis, kui tegevused on lõpetatud. Selle kohta annab olulist teavet hindamine enne alustamist ja seejärel pärast lõpetamist. Kui kasutate õpilaste teadmiste, oskuste ja hoiakute hindamisel 6. ja 7. tekstikastis esitatud hindamisküsimusi, siis näete, mida nad on õppinud ja mis neile pärast õpetamist ikka veel raske on.

Siis kerkivad üles küsimused: „Kuidas enda ja/või kooli digikirjaoskuse programmi kõige paremini hinnata (nt milliseid töövahendeid mis eesmärgil kasutada; milliseid aspekte saab ja tuleks hinnata; kuidas saada kätte kasulikke ja usaldusväärseid olemasolevaid vahendeid; keda hindamisse kaasata)? Mõju mõõtmiseks on palju viise, kuid tõenäoliselt on kõige tõhusam kasutada õpilaste õpitulemuste kehtivaid ja usaldusväärseid näitajaid. Kasulikku teavet võib anda see, kui paluda õpilastel hinnata, kuidas neid on õpetatud ja mida nad on õppinud, kuid sageli ei ole see täpne, eriti kui vastused ei ole anonüümsed. Ka võivad õpilased tunda normatiivset survet vastata teataval viisil (sotsiaalne meeldimissoov).

Seega on õpetamise mõju hindamine digikirjaoskuse toetamisel väga oluline, kuid samas ka keeruline. Võimaluse korral võite teie ja teie kolleegid kasutada üksikasjalikumat hindamist koostöös teadlastega, kes tahavad praktilise digikirjaoskuse kohta rohkem teada saada.

16. nõuanne. Kontakti loomine ülikoolidega

Kuigi see võib olla õpetajate/haridustöötajate jaoks ajamahukas, otsivad ülikoolid sageli võimalusi, et nende õppejõud või kraadiõppe üliõpilased saaksid (digikirjaoskuse) programme hinnata. Teile ja koolile võib olla kasulik võtta ühendust kohaliku ülikooliga (nt kommunikatsiooniosakonnaga) ja taotleda koostööd. Lõppeesmärk on parandada koolis digikirjaoskuse õpetamist ja ka selle hindamist. Mõnikord on selliseid teadmisi ka valitsusvälistel organisatsioonidel.

Kaaluge võimalust...

- Rääkige kooli direktoriga koostööst kohaliku ülikooli või valitsusvälise organisatsiooniga, et hinnata, kuidas koolis digikirjaoskust õpetatakse.
- Uurige internetist, millised hindamisvahendid võiksid olla koolile tasuta või väga madala hinnaga kättesaadavad.
- Vaadake ELi eneseanalüüsi vahendit tulemusliku õppimise kohta ehk SELFIE't[16], et aidata oma koolil parandada tehnoloogia kasutamist õpetamisel ja õppimisel.

Kokkuvõtteks võib öelda, et õpilaste digikirjaoskuse hindamiseks ning teie ja teie kolleegide kasutatavate programmide ja lähenemisviiside hindamiseks on palju võimalusi. Teie käsutuses on juba palju usaldusväärseid (enamasti tasuta) vahendeid.

Märkus vahendite kohta

Kui olete huvitatud täiendavatest haridusvahenditest, siis sisaldab käesolevatele suunistele lisatud lõpparuanne pikka vahendite nimekirja.

[16] https://education.ec.europa.eu/selfie

Euroopa Liidu
Väljaannete Talitus